

ДОНИШГОҲИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

Бо ҳуқуқи дастнавис

ТУД: 657.1
ТКБ: 65.052.2
К-23

КАРИМИЁН МАДИНАИ БАҲОДУР

РУШДИ МЕТОДИКАИ БАҲИСОБГИРИИ ВОСИТАҲОИ АСОСӢ ДАР ШАРОИТИ КОРБУРДИ СТАНДАРТҲОИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ

АВТОРЕФЕРАТИ

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии
доктори фалсафа (PhD) - доктор аз рӯйи ихтисос,
ихтисоси 6D050800 – Баҳисобгирӣ ва аудит (6D050801 – Баҳисобгирии
муҳосибӣ ва аудит)

Душанбе – 2024

Диссертатсия дар кафедраи баҳисобгирии бухгалтерии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон иҷро шудааст.

Роҳбари илмӣ:

Низомов Самариддин Фахриевич - доктори илмҳои иқтисодӣ, дотсент, мудири кафедраи таҳлили иқтисодӣ ва аудити Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Муқарризони расмӣ:

Дадоматов Далерҷон Нишонбоевич – доктори илмҳои иқтисодӣ, дотсент, мудири кафедраи баҳисобгирии бухгалтерии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон

Розиев Дилшод Астанақулович – номзади илмҳои иқтисодӣ, муҳосиби ҶДММ «ЦАИ Консалтинг Тоҷикистон», шаҳри Душанбе

Муассисаи пешбар:

Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон

Ҳимояи диссертатсия санаи 15-уми июни соли 2024, соати 09:⁰⁰ дар ҷаласаи шурои диссертатсионии **6D.KOA-003** назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон баргузор мегардад. Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, к. Буни Ҳисорак, Шаҳраки донишҷӯён, бинои таълимии 7, ауд. 102, e-mail: **6d.koa-003@mail.ru**, телефони котиби илмӣ: (+992) 917-24-24-83.

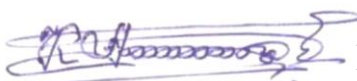
Бо диссертатсия дар китобхонаи илмии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ва сомонаи расмӣ он (www.tnu.tj) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат санаи «___» «_____» соли 2024 фиристода шуд.

Котиби илмии

шурои диссертатсионӣ,

доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор

Курбонов А.К.

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Равандҳои ҳамгирошавии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо низоми иқтисодии ҷаҳонӣ ташаккули низоми миллии баҳисобгирии муҳосибии ба принципҳои ва қоидаҳои стандартҳои байналмилалӣ ҳисоботи молиявӣ (СБҲМ) мувофиқро талаб мекунанд. Дар баробари ин бозбинӣ намудани маҳакҳои ташаккули иттилооти баҳисобгирии муҳосибӣ, аниқ кардани унсурҳои ҳисоботи молиявӣ, муқаррар кардани муносибатҳои байниниҳамдигарӣ, тартиби эътироф ва баҳодихии онҳо зарур аст.

Бо рушди муносибатҳои нави хоҷагидорӣ ва густариши ҳамкориҳои корхонаҳои соҳаҳои гуногуни иқтисодиёти миллий бо субъектҳои хоҷагидорӣ хориҷӣ ҷонибҳои нави ба натиҷаҳои фаъолият ва иттилооти муҳосибии онҳо манфиатдор арзи ҳастӣ намуданд, ки дар натиҷа талабот ба сифат ва муҳтавои ҳисоботи молиявӣ ба истифодабарандагон пешкашшаванда пурзӯр гардид. Ҳамаи ин ба зарурати бозбинии таркиб ва муҳтавои унсурҳои ҳисоботи молиявӣ субъектҳои хоҷагидорӣ ва мутобиқ кардани онҳо ба талаботи СБҲМ боис шуд.

Дар шароити корбурди СБҲМ ҳангоми тартиб додани ҳисоботи молиявӣ такмили методикаи пешбурди баҳисобгирии муҳосибӣ ба хоҳири беҳгардонии равандҳои инъикоси иттилоот дар он зарур аст. Дар ин маврид ба таркиб, муҳтаво ва тафсири иттилоот дар бораи объектҳои асосии баҳисобгирии муҳосибӣ, ки дар байни онҳо воситаҳои асосӣ мавқеи муҳимро ишғол мекунанд, диққати махсус додан лозим аст.

Методикаи пешбурди баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ, ки имрӯз дар корхонаҳои тичоратӣ истифода мешавад, мураккаб ва пуртазод аст. Камбудии қонунгузори миллий ва комил набудани санадҳои меъёрию ҳуқуқии танзимкунандаи баҳисобгирии муҳосибӣ барои такмил ва стандартикунонии баҳисобгирии воситаҳои асосӣ монеаҳо ба миён меоранд. Аз ҷумла вобаста ба зиддиятҳои талаботи қонунгузори андоз ва муқаррароти СБҲМ дар баҳисобгирии истеҳлок, баҳисобгирии таъмир ва таҷдиди воситаҳои асосӣ, ба ҳисоб гирифтани хароҷоти истеҳлок дар таркиби арзиши аслий мушкилоти муайян ҷой доранд. Бинобар ин, баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ бояд аз ҷиҳати методика ва ташкил, инчунин вобаста ба таҳия ва риояи санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ ва татбиқи СБҲМ такмил ва рушд дода шавад. Рушди методикаи баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар шароити корбурди СБҲМ имкон медиҳад, ки таркиб ва муҳтавои ҳисоботи молиявӣ беҳтар ва кори истифодабарандагон бо иттилоот дар бораи воситаҳои асосӣ, ки дар он пешниҳод шудааст, осон карда шавад. Ҳамаи ин гуфтаҳо мубрамии таҳқиқи масъалаҳои баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар шароити СБҲМ, таҳия ва такмили методикаи онро муайян мекунанд.

Дар доираи диссертатсия асосҳои назариявии рушди баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ таҳқиқ карда шуда, арзёбӣ ва таҳлили интиқодии вазъи муосири он дар корхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷо оварда мешавад

ва дар ин замина роҳҳои тақмили методикаи баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар шароити корбурди СБҲМ муайян карда мешаванд.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Дар адабиёти хориҷӣ доир ба таҳқиқи масъалаҳои назариявӣ, методологӣ ва амалии баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ интишороти зиёд ҳастанд. Чихатаҳои мазкури баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар асарҳои пажӯҳишгарони хориҷӣ - А.А. Адаменко, В.П. Астахов, М.А. Бабенко, М.Ф. Ван Бреда, С.В. Воробев, С.Ч. Грей, Д.А. Ендовитский, Н.А. Калутская, Г.Ю. Касянова, М.И. Кутер, Н.Е. Лиснянская, А.Ш. Маргулис, А.Ф. Мялкина, Б.Е. Нидлз, В.Ф. Палий, Н.С. Пласкова, Н.В. Рожкова, О.В. Рожнова, М.М. Соколов, Я.В. Соколов, В.И. Ткач, Э.С. Хендриксен, С.В. Чесноков, Д.В. Якимов ва дигарон муфассал инъикос ёфтаанд. Баъзе масъалаҳои умумии ташкил ва пешбурди баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар интишороти олимони ватанӣ – Н.А. Абдулмуминзода, И.А. Бобиев, М.У. Бобоев, Д.Н. Дадоматов, М.В. Калемуллоев, Б.Ҳ. Каримов, Г.Т. Қодирова, А.К. Қурбонов, А.А. Мирзоалиев, С.Ф. Низомов, Н.М. Собирзода, А.Д. Табаров, Р.С. Тоҳирова, Қ.Х. Хушвахтзода, З.Р. Шарифов, М. Шобеков ва дигарон ба таҳқиқ фаро гирифта шудаанд. Дар асарҳои муҳаққиқон Н.Н. Агошкова, Д.Н. Дадоматов, Т.Ю. Дружиловская, Э.С. Дружиловская, Д.А. Карагодин, Б.Ҳ. Каримов, С.Ф. Низомов, Л.И. Проняева, Ч.В.М. Инигес, Н.С. Матей баъзе паҳлуҳои масъалаи баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар шароити СБҲМ таҳқиқ шудаанд.

Қайд кардан лозим аст, ки масъалаҳои баҳисобгирии воситаҳои асосӣ вобаста ба татбиқи СБҲМ дар низоми миллии баҳисобгирии муҳосибӣ таҳқиқи худро талаб мекунад ва имрӯз анҷом додани таҳқиқот дар самти рушди методикаи баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар шароити СБҲМ зарур аст.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Натиҷаҳои асосии таҳқиқот бо Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 октябри соли 2016, № 392), Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025 (Қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 16 июни соли 2021, № 441), «Дар бораи чораҳои иловагӣ оид ба амалигардонии Стандартҳои байналмилалӣ ҳисоботи молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 майи соли 2010, № 231), «Дар бораи тадбирҳои иловагии танзими баҳисобгирии муҳосибӣ ва ҳисоботи молиявӣ» (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 апрели соли 2012, № 154) алоқаманд мебошанд. Диссертатсия мувофиқи нақшаи корҳои илмӣ-таҳқиқотии кафедраи баҳисобгирии бухгалтерии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон иҷро гардидааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Мақсади таҳқиқот коркарди ҷанбаҳои назариявӣю методӣ ва тавсияҳои амалӣ оид ба ташкили баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар шароити корбурди стандартҳои байналмилалӣ мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Дар диссертатсия вазифаҳои иҷро карда мешаванд, ки ба мақсади зикршуда мувофиқанд, чун:

1. Таҳқиқи ҷанбаҳои назариявии дарки моҳияти иқтисодӣ ва тафсири мафҳуми воситаҳои асосӣ ҳамчун объекти муҳими баҳисобгирии муҳосибӣ.

2. Омӯзиши усулҳои муосири баҳодихии воситаҳои асосӣ ва муайян кардани хусусиятҳои баҳисобгирии онҳо дар алоқамандӣ бо масъалаҳои рушди методикаи баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар шароити СБҲМ.

3. Таҳлили вазъи муосири баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ тибқи ҳадафҳои баҳисобгирии молиявӣ ва баҳисобгирии андоз дар корхонаҳои тиҷоратӣ, муайян кардани имконияти рушди минбаъдаи он.

4. Таҳқиқи мушкilotи муосири баҳисобгирии муҳосибии таъмини молиявии барқарорсозӣ ва навкунии воситаҳои асосӣ, муайян кардани роҳҳои беҳгардонии баҳисобгирии хароҷоти таъмири воситаҳои асосӣ.

5. Омӯзиши ҷанбаҳои идоракунии баҳисобгирии воситаҳои асосӣ ва арзёбии шароити корбурди стандартҳои байналмилалӣ дар баҳисобгирии идоракунии воситаҳои асосӣ.

6. Муайян кардани роҳҳои тақмили методикаи баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ дар асоси тақмили сиёсати истехлок ва мутобиқсозии он ба шароити корбурди стандартҳои байналмилалӣ.

7. Тақмили раванди оmodасозии ҳисоботи молиявӣ ва ташаккули иттилоот дар бораи воситаҳои асосӣ дар ҳисоботи молиявӣ ҳамчун ҷиҳати муҳими мутобиқсозии низоми миллии баҳисобгирии муҳосибӣ ба стандартҳои байналмилалӣ.

Объекти таҳқиқот амалияи пешбурди баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ дар корхонаҳои тиҷоратӣ мебошад.

Предмети таҳқиқот назария, методика ва амалияи пешбурди баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ дар корхонаҳои тиҷоратии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити корбурди СБҲМ мебошад.

Фарзияи таҳқиқот. Фарзияи таҳқиқот ба он асос меёбад, ки ташкили дурусти баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ бо истифода аз методикаи ба стандартҳои байналмилалӣ асосёфта ва мутобиқи шароити миллии таҳияшуда ба рушди баҳисобгирии воситаҳои асосӣ мусоидат карда, ҳамзамон ба самаранокии баланди идоракунии воситаҳои асосӣ дар корхонаҳои муосир боис мешавад.

Асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқот. Диссертатсия ба асарҳои муҳаққиқони хориҷию ватанӣ, ки ба омӯзиши мушкilotи назариявӣю методологии ташкили баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ бахшида шудаанд, асос меёбад. Дар таҳқиқот усулҳои илмии мантиқӣ, таҳлилӣ, иқтисодӣ-оморӣ, иқтисодӣ-риёзӣ, графикӣ, коршиносӣ, истисно, муқоиса ва дигарҳо истифода шудаанд.

Сарчашмаҳои маълумот. Таҳқиқот ба санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи баҳисобгирии муҳосибӣ, фармоишҳои Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, СБҲМ, иттилооти баҳисобгирии муҳосибӣ ва ҳисоботи молиявии корхонаҳо, маводи конференсияҳо ва интишороти соҳаи баҳисобгирии муҳосибӣ таъя мекунад.

Пойгоҳи таҳқиқот. Диссертатсия дар солҳои 2020-2023 дар кафедраи баҳисобгирии бухгалтерии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон анҷом дода шудааст.

Навгони илми таҳқиқот дар асоснок кардани ҷанбаҳои назариявӣ ва таҳияи тавсияҳои амалӣ оид ба ташкили баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ ва рушди методикаи баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар шароити корбурди СБҲМ ифода меёбад. Ҳамчун натиҷаҳои муҳимтарини кор, ки навгониҳои илмӣ доранд, чунин нуктаҳо қайд карда мешаванд:

1. Ҷанбаҳои назариявӣ ва методологии дарки моҳияти иқтисодии воситаҳои асосӣ ҳамчун объекти муҳими баҳисобгирии муҳосибӣ таҳқиқ шуда, мафҳуми муҳосибии воситаҳои асосӣ дар тафовут аз истифодаи он дар илмҳои дигари иқтисодӣ аниқ карда шудааст. Мақоми воситаҳои асосӣ дар баҳисобгирии муҳосибӣ ва муҳимии масъалаи баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар низоми баҳисобгирии муҳосибии субъектҳои иқтисодӣ муайян карда шудааст.

2. Масъалаҳои рушди усулҳои баҳодиҳии воситаҳои асосӣ аз нигоҳи таъсири арзиши онҳо ба нишондиҳандаҳои самаранокии иқтисодии фаъолияти корхонаҳои муосир дар шароити татбиқи СБҲМ таҳқиқ гардида, аҳамият ва мубрами онҳо дар низоми баҳисобгирии муҳосибии корхонаҳои тичоратӣ тасдиқ карда шудааст. Ҳамчунин хусусиятҳои баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ дар алоқамандӣ бо рушди методикаи баҳисобгирии онҳо дар шароити татбиқи СБҲМ муайян карда шудаанд.

3. Дар асоси таҳлили вазъи баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ дар партави муқаррароти СБҲМ мушкилоти робитаи байниҳамдигарии баҳисобгирии муҳосибии молиявӣ ва баҳисобгирии андоз ошкор ва арзёбӣ карда шудааст. Аҳамияти баҳисобгирии молиявӣ ҳамчун пойгоҳи иттилоотии идоракунии воситаҳои асосӣ дар корхонаҳои тичоратӣ, воситаи таъмини истифодабарандагон бо иттилоот, аз ҷумла иттилоот дар бораи воситаҳои асосӣ барои тартиб додани ҳисоботи андоз (андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ) тасдиқ карда шудааст.

4. Мушкилоти муосири баҳисобгирии муҳосибии барқарорсозӣ ва навкунии воситаҳои асосӣ таҳқиқ карда шуда, роҳҳои беҳгардонии баҳисобгирии маблағгузори хароҷоти таъмири воситаҳои асосӣ, баланд бардоштани саҳеҳии инъикоси хароҷоти мазкур дар ҳисоботи молиявӣ муайян карда шудаанд. Методикаи баҳисобгирии хароҷоти таъмири воситаҳои асосӣ таҳия карда шудааст.

5. Вазъи ташкил ва пешбурди баҳисобгирии идоракунии воситаҳои асосӣ дар корхонаҳои тичоратӣ таҳқиқ карда шуда, ҷанбаҳои идоракунии баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар шароити татбиқи стандартҳои байналмилалӣ таҳлил ва арзёбӣ карда шудаанд. Ба хоҳири беҳгардонии сиёсати истеҳлоқ дар доираи баҳисобгирии идоракунӣ роҳандозӣ намудани тадбирҳои зарурӣ, аз ҷумла вобаста ба беҳгардонии тарҳҳои истеҳлоқ пешниҳод гардидааст.

6. Дар асоси тақмили сиёсати истеҳлоқ ва мутобиксозии он ба шароити корбурди СБҲМ роҳҳои тақмили методикаи баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ муайян карда шудаанд. Зарурати омӯзиши амиқи асосҳои методологии раванди такрористеҳсоли воситаҳои асосӣ дар шароити муосир тасдиқ ва нақши тарҳҳои истеҳлоқ дар маблағгузорию рушди иқтисодии техникӣ субъектҳои

иктисодӣ муайян карда шудааст. Тадбирҳо барои пурзӯр намудани нақши сиёсати истеҳлок ҳамчун унсури сиёсати баҳисобгирӣ пешниҳод карда шудаанд.

7. Тасдиқ гардидааст, ки яке аз ҷиҳатҳои асосии мутобиқсозии низоми миллии баҳисобгирии муҳосибӣ ба шароити корбурди СБҲМ ин такмили раванди ташаққули иттилоот дар бораи воситаҳои асосӣ дар ҳисоботи молиявӣ мебошад. Дар робита бо ин мушкилоти асосӣ дар баҳодиҳии арзиши аввалии воситаҳои асосӣ ва корбурди мафҳуми арзиши барҳамдиҳӣ дар амалияи миллии баҳисобгирии воситаҳои асосӣ муайян карда шуда, роҳҳои ҳалли онҳо аз ҷумла тавассути татбиқи методикаи таҳияшудаи ҳисобкунии маблағи истеҳлоки воситаҳои асосӣ бо назардошти арзиши барҳамдиҳӣ нишон дода шудааст.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда

1. Таҳқиқи ҷанбаҳои назариявӣ ва методологии дарки моҳияти иқтисодии воситаҳои асосӣ, аниқ кардани мафҳуми воситаҳои асосӣ дар қаринаи баҳисобгирии муҳосибӣ, муайян кардани тафовути шароити истифодаи ин мафҳумҳо дар илмҳои дигари иқтисодӣ, муайян кардани мақоми воситаҳои асосӣ дар баҳисобгирии муҳосибӣ ва тасдиқи муҳимии баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар низоми баҳисобгирии муҳосибии субъектҳои иқтисодӣ.

2. Таҳқиқи масъалаҳои рушди усулҳои баҳодиҳии воситаҳои асосӣ аз нигоҳи таъсири онҳо ба нишондиҳандаҳои самаранокии фаъолияти субъектҳои иқтисодӣ дар шароити СБҲМ, муайян кардани хусусиятҳои баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ дар алоқамандӣ бо рушди методикаи баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар шароити корбурди стандартҳои байналмилалӣ.

3. Ошкор ва арзёбӣ кардани мушкилоти робитаи байниҳамдигарии баҳисобгирии муҳосибии молиявӣ ва баҳисобгирии андоз дар асоси таҳлили вазъи пешбурди баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар корхонаҳои тичоратии муосир, тасдиқи муҳимии баҳисобгирии муҳосибии молиявӣ ҳамчун пойгоҳи иттилоотӣ барои идоракунии босамараи воситаҳои асосӣ.

4. Муайян кардани роҳҳои асосии беҳгардони баҳисобгирии равандҳои барқарорсозии воситаҳои асосӣ ва дар ҳисоботи молиявӣ инъикос кардани хароҷоти бо онҳо алоқаманд дар асоси таҳқиқ ва арзёбии мушкилоти баҳисобгирии муҳосибии таъмини молиявии амалиёти таъмир ва навкунии воситаҳои асосӣ дар корхонаҳои муосир.

5. Таҳқиқ ва тавсифи ҷанбаҳои идоракунии баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар шароити стандартҳои байналмилалӣ, таҳлил ва арзёбии вазъи баҳисобгирии идоракунии воситаҳои асосӣ вобаста ба беҳгардони сиёсати истеҳлок дар доираи баҳисобгирии идоракунӣ.

6. Муайян кардани роҳҳои такмили методикаи баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ дар асоси такмили сиёсати истеҳлок ва мутобиқсозии он ба шароити корбурди СБҲМ, тасдиқи зарурати омӯзиши амиқи методологияи такрористеҳсоли воситаҳои асосӣ ба хоҳири муайян кардани нақши тарҳҳои истеҳлок дар маблағгузорию рушди иқтисодии техникӣ субъектҳои иқтисодӣ.

7. Тасдиқи зарурати муқаррар кардани такмили раванди ташаққули иттилооти ҳисоботӣ дар бораи воситаҳои асосӣ ҳамчун ҷиҳати асосии мутобиқсозии низоми миллии баҳисобгирии муҳосибӣ ба шароити СБҲМ,

нишон додани роҳҳои ҳалли мушкилоти муайян кардани арзиши воситаҳои асосӣ тавассути истифодаи методикаи ҳисобкунии истеҳлоқ бо назардошти арзиши барҳамдихӣ.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Муқаррароти назариявии дар диссертатсия таҳияшуда метавонанд ҳамчун саҳми муҳим дар рушди баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ дар шароити СБҲМ муаррифӣ шаванд. Натиҷаҳои назариявии диссертатсия имконияти иҷрои таҳқиқотро дар самти ташаккул ва рушди баҳисобгирии воситаҳои асосӣ ҳамчун баҳши муҳими низоми баҳисобгирии муҳосибии субъектҳои иқтисодӣ фароҳам меоранд. Аҳамияти амалии таҳқиқот дар истифодаи муқаррарот ва тавсияҳои пешниҳодшуда аз ҷониби Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва маъмурияти корхонаҳои тичоратӣ барои татбиқ дар низомҳои баҳисобгирии муҳосибии субъектҳои иқтисодӣ ифода меёбад. Татбиқи амалии муқаррароти таҳияшуда имкон медиҳад, ки самаранокии баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ дар субъектҳои иқтисодӣ баланд бардошта шавад.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо истифодаи усулҳои махсус дар рафти иҷрои таҳқиқот, боэътимодии маълумот, ҳаҷми кифояи маводи таҳқиқшуда, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот, интишорот, маърузаҳо дар конференсияҳои илмию амалӣ тасдиқ мешавад. Хулоса ва тавсияҳо бо таҳлили илмии натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва амалиявӣ асос ёфтаанд.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Таҳқиқот дар доираи муҳтавои бандҳои зерини Шиносномаи ихтисосҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси илмии 6D050800 – Баҳисобгирӣ ва аудит (6D050801 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит) иҷро карда шудааст: 1.2. Методологияи ташаккули нишондиҳандаҳои баҳисобгирӣ, ки дар сатҳи микро- ва макроиқтисод маҷмуи иҷтимоию иқтисодиро тавсиф мекунанд, 1.3. Асосҳои методологӣ ва вазифагузориҳои мақсадноки баҳисобгирии муҳосибӣ, 1.5. Танзим ва стандартикунонии қоидаҳои пешбурди баҳисобгирии муҳосибӣ ҳангоми ташаккули маълумоти ҳисоботӣ, 1.6. Мутобиқгардонии низомҳои гуногуни баҳисобгирии муҳосибӣ, мувофиқати онҳо ба стандартҳои байналмилалӣ.

Саҳми шахсии довталаби дарёфти дарачаи илмӣ. Саҳми шахсии муаллиф дар таҳлил ва ҷамъбасти кардан, ба низом даровардан, аниқ ва пурра кардани равишҳои назариявӣ ва амалии ташкил ва пешбурди баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ дар шароити СБҲМ ва рушди методикаи баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар корхонаҳои муосир ифода меёбад. Мафҳуми воситаҳои асосӣ пурра ва дақиқ карда шуда, методикаҳои ҳисобкунии маблағи истеҳлоқи воситаҳои асосӣ, баҳисобгирии хароҷоти таъмир ва навкунии воситаҳои асосӣ, ҳисобкунии маблағи истеҳлоқи воситаҳои асосӣ бо назардошти арзиши барҳамдихӣ таҳия карда шудааст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои таҳқиқот дар шакли гузоришҳои илмӣ ва тавсияҳои амалӣ пешкаш гардида, дар конференсияҳои байналмилалӣ ва ҷумҳуриявии «Масъалаҳои идоракунии ва иқтисодиёт: вазъи муосир ва мушкилоти мубрам» (Москва, 2023), «Иқтисодиёт,

бизнес, инноватсияҳо» (Пенза, 2023), «Иқтисодиёт, молия, ҳисобгирӣ, таҳлил ва аудит: афзалиятҳои рушди стратегӣ дар шароити иқтисодиёти рақамӣ» (Душанбе, 2022), «Вазъи муосир ва дурнамои рушди баҳисобгирии муҳосибӣ, таҳлил ва аудит дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Душанбе, 2021) ва дигарҳо баҳои мусбат гирифтаанд. Тавсияҳои таҳияшуда метавонанд дар низомҳои баҳисобгирии муҳосибии корхонаҳои тичоратӣ ба кор бурда шаванд. Муқаррароти назариявӣ ва тавсияҳои амалии таҳқиқот дар раванди таълимии зинаи бакалавриат бо самти ихтисоси «Баҳисобгирии бухгалтерӣ, таҳлил ва аудит» истифода мешаванд.

Интишорот аз рӯи мавзуи диссертатсия. Доир ба мавзуи таҳқиқот 26 мақолаи илмӣ бо ҳаҷми 10,5 ҷузъи чопӣ (аз ҷумла 8,5 ҷузъи чопӣ аз муаллиф), аз онҳо 6 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшаванда ба нашр расонида шудааст.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса ва рӯйхати адабиёт бо 148 номгӯй иборат аст. Матни диссертатсия дар 186 саҳифа дарҷ гардида, 9 расм, 14 ҷадвал ва 3 формуларо дар бар мегирад.

ҚИСМИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

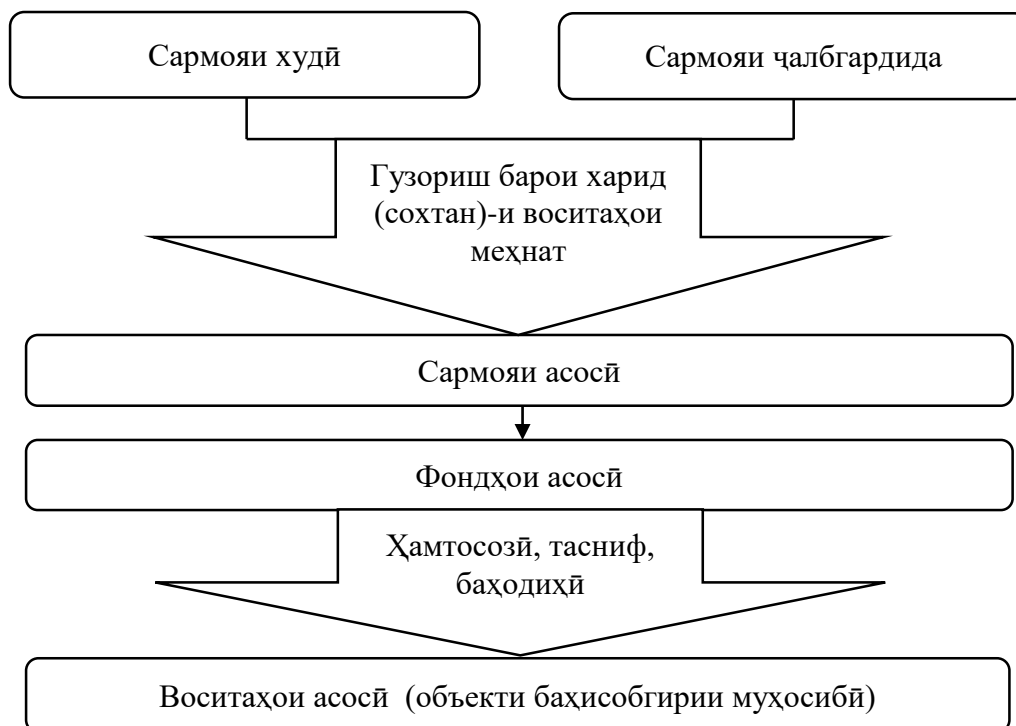
Дар муқаддима мубрамии мавзуи таҳқиқот асоснок карда шудааст, дараҷаи таҳқиқи мавзуи илмӣ нишон дода шудааст, мақсад, вазифаҳо, объект ва предмети таҳқиқот муайян гардидаанд, маълумот оид ба тавсифи асосии диссертатсия оварда шудааст.

Дар боби якум – «Асосҳои назариявӣ ва ҷанбаҳои методологии баҳисобгирии воситаҳои асосӣ» моҳияти иқтисодии мафҳуми «воситаҳои асосӣ» ҳамчун объекти баҳисобгирии муҳосибӣ аниқ карда шуда, усулҳо ва методологияи баҳодихӣ ва азнавбаҳодихии воситаҳои асосӣ таҳқиқ карда шудаанд, хусусиятҳои баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар шароити корбурди СБҲМ муайян ва арзёбӣ карда шудаанд.

Мусаллам аст, ки фаъолияти хоҷагидории субъекти иқтисодӣ бо иштироки бевоситаи дороиҳои дарозмуҳлат амалӣ мешавад. Дар интишороти илмӣ ва китобҳои дарсӣ вобаста ба дороиҳои дарозмуҳлат ба кор бурдани мафҳумҳои «дороиҳои ғайригардон» (адабиёти муҳосибӣ) ва «дороиҳои доимӣ» (адабиёти иқтисодӣ) маълум гардидааст. Вале, ба андешаи мо, мафҳумҳои мазкур ба дороиҳои дарозмуҳлат мувофиқати дуруст надоранд, зеро тавре аз маънои дороиҳои «ғайригардон» бармеояд, гуё онҳо дар гардиши хоҷагӣ иштирок намеkunанд. Мафҳуми «дороиҳои доимӣ» низ дуруст нест, зеро он абадӣ мондани дороиҳоро дар назар дорад.

Дар адабиёт дар қатори мафҳуми «воситаҳои асосӣ» ҳамчунин мафҳуми «фондҳои асосӣ» истифода мешавад. Дар адабиёти иқтисодӣ ва соҳаи таҳлили молиявӣ истифодаи мафҳуми «фондҳои асосӣ», дар адабиёти соҳаи баҳисобгирии муҳосибӣ – истифодаи мафҳуми «воситаҳои асосӣ» бештар ба назар мерасад. Муаллифон аксари вақт тафовути байни ин мафҳумҳо шарҳ дода, таъкид мекунанд, ки фондҳои асосӣ арзиши пулии воситаҳои истехсолотро ифода намуда, воситаҳои асосӣ – ҳолати асли-ҷисмонии онҳоро ташаккул медиҳанд. Ба андешаи мо, «фондҳои асосӣ» нисбат ба «воситаҳои асосӣ» мафҳуми васеътар аст. Ба фондҳои асосӣ на танҳо дороиҳои дар баҳисобгирии

муҳосибии милли дар гурӯҳи ҳисобҳои 11000 «Воситаҳои асосӣ» инъикосшаванда мансуб мебошанд. Баъзе амвол вобаста ба хосияти иқтисодӣ, таркиби ҷисмонӣ ва шакли худ ба воситаҳои асосӣ тааллуқ доранд, вале дар баҳисобгирии муҳосибӣ ва ҳисоботи молиявӣ ҳамчун объекти воситаҳои асосӣ эътироф намешаванд. Бо назардошти ин гуфтаҳо, метавон тасдиқ кард, ки воситаҳои асосӣ ҳиссаи фондҳои асосӣ ва сармояи асосӣ мебошанд. Алоқамандии мафҳумҳои сармоя (сармояи худӣ ва ҷалбгардида) ва воситаҳои асосиро ҳамчун объекти баҳисобгирии муҳосибӣ дар расми 1 тасвир мекунем.

Расми 1. – Алоқамандии мафҳумҳои «сармояи асосӣ», «фондҳои асосӣ» ва «воситаҳои асосӣ»

Сарчашма: таҳияи муаллиф дар асоси адабиёт

Ҳамин тариқ, дар баҳисобгирии муҳосибӣ сармояи асосӣ – ҳиссаи сармояи корхона мебошад, ки барои харид (сохтан)-и воситаҳои истеҳсолот, ки дар маҷмуъ фондҳои асосии субъекти иқтисодиро ташкил медиҳанд, гузориш карда шудааст. Фондҳои асосӣ танҳо он гоҳ чун объекти баҳисобгирии муҳосибӣ – воситаҳои асосӣ эътироф карда мешаванд, ки агар ҳар кадоме дар алоҳидагӣ расмиёти ҳамтосозиро мувофиқи маҳакҳои муқарраршуда гузашта, тасниф ва баҳодихӣ шуда бошанд.

Дар адабиёт равишҳои гуногун доир ба тафсири мафҳуми «воситаҳои асосӣ» истифода мешаванд. Вале мо дар таҳқиқоти худ ба он равишҳое тавачҷуҳ мекунем, ки аз ҷониби олимони ва муҳаққиқони соҳаи баҳисобгирии муҳосибӣ таҳия ва пешниҳод шудаанд. Аксари муаллифон ба чунин маҳакҳои эътироф кардани воситаҳои асосӣ ҳамчун объекти баҳисобгирии муҳосибӣ диққат медиҳанд: аҳамиятноки, ҳадафи истифода, муҳлати истифодаи нафъовар. Тавачҷуҳ маҳз ба муҳлати истифодаи нафъовари воситаҳои асосӣ, ки бо мафҳуми истеҳлок алоқаманд аст, зиёд аст.

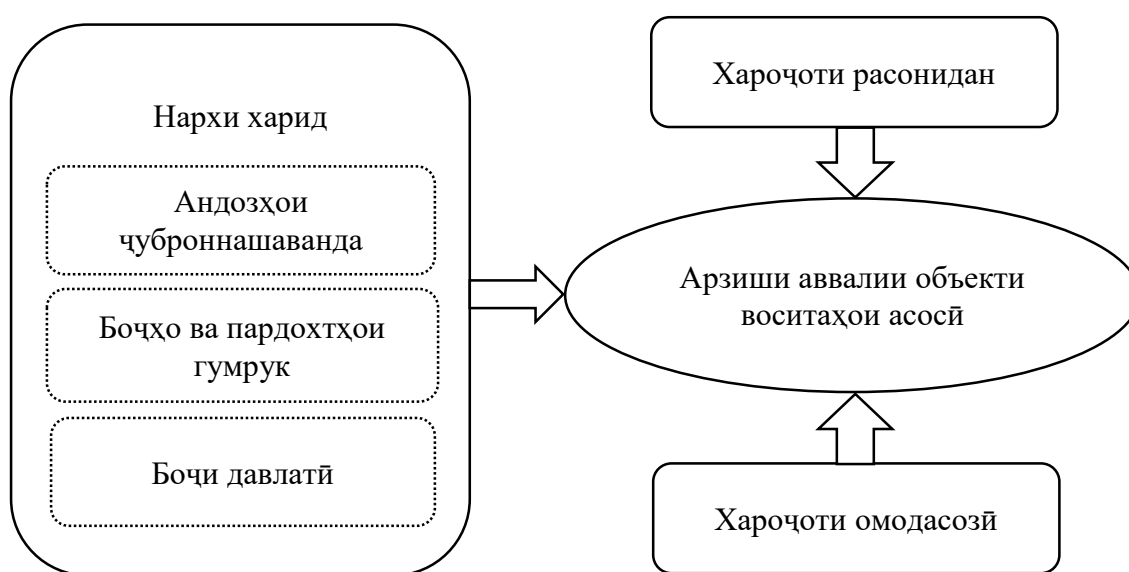
Дар таҳқиқот нуқтаҳои назари гуногунро оид ба мафҳуми истеҳлок таҳлил намуда, ба хулоса омадем, ки истеҳлок на раванди ҷисмонӣ (ҳамчун фарсудашавии ҷисмонӣ) ва

на раванди маънавӣ (ҳамчун фарсудаҷавии маънавӣ), балки раванди молиявӣ буда, имкон медиҳад, ки корхона маблағи барои ба даст овардани объекти воситаҳои асосӣ харҷнамудаи худро ба арзиши аслии зам намуда, тавассути онро бозпас гирад.

Шумораи зиёди равишҳо ба шарҳи моҳияти воситаҳои асосӣ, инчунин муқаррарот оид ба тасниф ва эътирофи онҳо дар баҳисобгирии муҳосибӣ аз муҳим будани масъалаи баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар низоми баҳисобгирии муҳосибӣ шаҳодат медиҳад. Таҳияи тафсири пурра ва дурусти мафҳум ва зикри моҳияти воситаҳои асосӣ барои ташаккули амсилаи аз ҷиҳати иқтисодӣ дурусти баҳисобгирии воситаҳои асосӣ имкон медиҳад. Бо истифода аз ин амсила метавон ҳамаи амалиёт бо воситаҳои асосиро дар ҳисобҳои муҳосибии корхона боэътимод инъикос кард ва иттилооти саҳеҳро дар бораи онҳо тавассути ҳисоботи молиявӣ ба истифодабарандагони манфиатдор пешкаш намуд.

Татбиқи СБҲМ дар амалияи миллии пешбурди баҳисобгирии муҳосибӣ ва тартибдиҳии ҳисоботи молиявӣ масъалаи рушди усулҳои баҳодихии воситаҳои асосиро аз нигоҳи таъсири арзиши дигаршудаи онҳо ба нишондиҳандаҳои самаранокии иқтисодии фаъолияти корхонаҳои муосир боз ҳам муҳим мегардонад. Баҳодихӣ – усули баҳисобгирии муҳосибӣ мебошад, ки бо ёрии он арзиши воқеии объектҳои баҳисобгирӣ муқаррар карда мешавад. Баҳои воқеъбинонаи объектҳои баҳисобгирии муҳосибӣ имкон медиҳад, ки саҳеҳии баҳисобгирии муҳосибӣ баланд бардошта шавад, иттилооти ташаккулдиҳандаи ҳисоботи молиявӣ аниқ бошад ва вазъи молиявии корхона нисбатан воқеъбинона арзёбӣ карда шавад.

Таҳқиқот дар доираи диссертатсия нишон дод, ки дар адабиёт оид ба масъалаи таснифи намудҳои арзиш ва усулҳои баҳодихии объектҳои баҳисобгирӣ ақидаҳо мухталиф мебошанд. Муаллифон аксаран ҳамчун аломатҳои асосии таснифии ҷудо кардани намудҳои арзиши воситаҳои асосӣ равишҳои баҳодихии таърихӣ ва баҳодихии бозориро мақбул мешуморанд. Ҳамин тарик, тавре дар диссертатсия тасдиқ шудааст, арзиши аввалии воситаҳои асосӣ, ки дар тавозуни муҳосибӣ эътироф карда мешавад, аз чунин унсурҳо ташаккул меёбад (расми 2):

Расми 2. – Унсурҳои арзиши аввалии объекти воситаҳои асосӣ
Сарчашма: таҳияи муаллиф дар асоси адабиёт

Дар ҷадвали 1 тартиби ташаккули арзиши аввалии объекти воситаҳои асосӣ – таҷҳизоти истеҳсоли бо мисоли намунавӣ тасвир шудааст. Мувофиқи маълумоти ҷадвал арзиши аввалии таҷҳизоти истеҳсоли 5214400 сомониро ташкил медиҳад.

Ҷадвали 1. – Тартиби ташаккули арзиши аввалии таҷҳизоти истеҳсоли

Амалиёти хоҷагидорӣ	Маблағ, сомонӣ	Робитаи ҳисобҳо	
		ДТ	КТ
1. Таҷҳизоти истеҳсоли харида шуд*	5186000	11020.4**	22040
2. Ҳисобномаи таъминкунанда барои таҷҳизоти харидашуда пардохт карда шуд	5186000	22040	10210
3. Ҳисобномаи ташкилоти нақлиётӣ барои расонидани таҷҳизот қабул карда шуд	14000	11020.4	22040
4. Ҳисобномаи ташкилоти нақлиётӣ пардохт карда шуд	14000	22040	10210
5. Таҷҳизоти истеҳсоли насб карда шуд	12000 2400	11020.4	22210 22240
6. Таҷҳизоти истеҳсоли ба истифода супорида шуд	5214400	11020.1***	11020.4

*Дар гузарониши муҳосибии мазкур ҳисоби 10540 «Андозҳои подошшаванда» иштирок намекунад, зеро моддаи 266 (сарҳати 6 қисми 6) Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат намедиҳад, ки андоз аз арзиши иловашудаи дар мавриди хароҷоти харид, истеҳсол, сохтмон, васлкунӣ ва насбкунӣ, инчунин барқарорсозӣ (таъмир)-и дороиҳои истеҳлоқшаванда пардохтшуда ҷуброн карда шавад. Моддаи 190 (қисми 6) кодекси мазкур талаб мекунад, ки ин гуна андоз ба арзиши аввалии дороиҳо зам карда мешавад.
**Ҳисоби 11020.4 «Мошин ва таҷҳизот дар захира (анбор)» - пешниҳоди муаллиф
***Ҳисоби 11020.1 «Мошин ва таҷҳизот дар истифода» - пешниҳоди муаллиф
Эзоҳ: ҳисобҳои 11020.1 ва 11020.4 дар доираи имконияти дар нақшаи расмӣ ҳисобҳо мавҷудбуда пешниҳод карда шудаанд.

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Ба андешаи мо, маҳз арзиши одилона арзиши объекти воситаҳои асосиро нисбатан воқеъбинона инъикос мекунад. Бинобар ин, истифодаи он ҳангоми ба баҳисобгирии муҳосибӣ қабул кардани воситаҳои асосӣ мақбул аст, зеро он ба нархи бозорӣ бештар мувофиқат мекунад. Бо мақсади ташаккули методологияи ягонаи баҳодиҳӣ ва азнавбаҳодиҳии воситаҳои асосӣ дар низоми пешбурди баҳисобгирии муҳосибӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, мутобиқ кардани он бо СБҲМ, ҳамчун маблағи азнавбаҳододашудаи воситаҳои асосӣ истифодаи арзиши одилонаи онҳоро мақбул меҳисобем.

Воситаҳои асосӣ ба гурӯҳи дороиҳои дарозмуҳлат мансуб мебошанд, ки дар тафовут аз объектҳои дигари баҳисобгирӣ хусусиятҳои фарқкунандаи худро доранд. Хусусиятҳои муҳими баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ аз маҳакҳои эътирофи онҳо дар тавозуни муҳосибӣ вобастагии бештар доранд. Ба хотири муайян кардани хусусиятҳои мазкур маҳакҳои эътироф кардани воситаҳои асосиро бо таҳқиқи мухтавои стандарти байналмилалии СБҲМ (IAS)

16 ва қоидаҳои миллии дар НБМ 4/2002 овардашуда баррасӣ мекунем (ҷадвали 2).

Ҷадвали 2. – Маҳакҳои эътироф кардани воситаҳои асосӣ

СБҲМ (IAS) 16 «Воситаҳои асосӣ»	НБМ 4/2002 «Баҳисобгирии воситаҳои асосӣ»
Барои истифода дар раванди истеҳсолот ё таҳвили молҳо ва хизматрасониҳо, ба иҷора супоридан ё ҳадафҳои маъмури таъин гардидаанд.	Истифода дар раванди истеҳсоли маҳсулот, хангоми иҷрои корҳо ё хизматрасониҳо, барои эҳтиёҷи маъмури.
Барои истифода дар муддати беш аз як давраи ҳисоботӣ пешбинӣ шудаанд.	Истифодаи тӯлонӣ, муҳлати истифодаи нафъовари беш аз 12 моҳ.
Эҳтимолияте, ки корхона нафъҳои иқтисодии ояндаи бо объекти мазкур алоқамандро мегирад, эътироф шудааст.	Корхона фурӯши минбаъдаи дороиҳоро дар назар надорад.
Арзиши аввалии объекти мазкур метавонад бо эътимод баҳо дода шавад.	Имконияти дар оянда ба корхона овардани нафъи иқтисодӣ (даромад).

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Тавре аз ҷадвали 2 ба назар мерасад, шароити эътироф кардани дорой ҳамчун объекти воситаҳои асосӣ ҳам дар стандартҳои байналмилалӣ ва ҳам дар қоидаҳои миллии баҳисобгирӣ монанд буда, дар ҳар ду санад чунин муқаррароти умумӣ ба назар мерасанд:

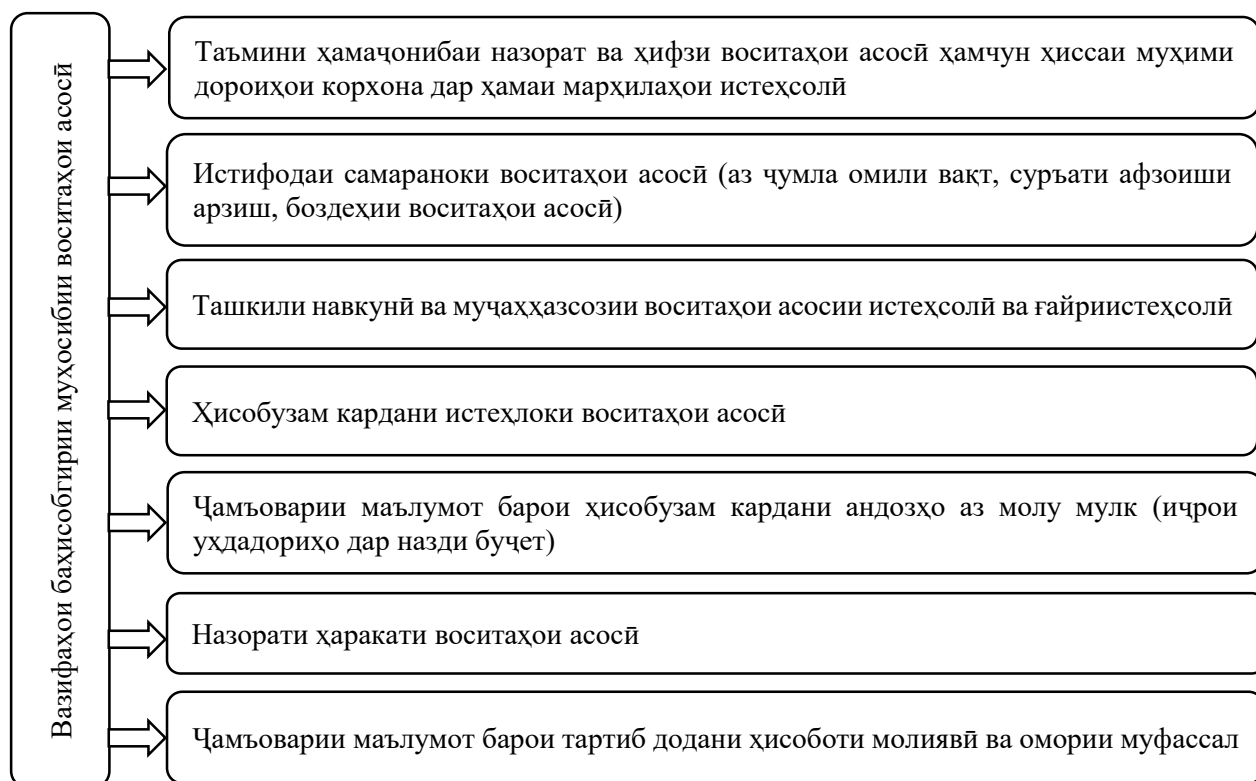
- имконияти истифодаи воситаҳои асосӣ дар раванди истеҳсолот, иҷрои корҳои муайян, хизматрасониҳо, инчунин дар раванди идоракунии корхона;
- имконияти истифодаи воситаҳои асосӣ дар муддати вақти тӯлонӣ (беш аз 12 моҳ);
- корхона нияти минбаъд фурӯхтани объекти воситаҳои асосиро надорад;
- қодир будани объекти воситаҳои асосӣ барои дар оянда ба корхона ҷалб кардани сармояи иловагӣ;
- аниқ муайян кардани арзиши аввалии объекти воситаҳои асосӣ.

Дар **боби дуум** – «Баҳодиҳии вазъи муосири баҳисобгирии воситаҳои асосӣ» вазъи имрӯзаи баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ дар корхонаҳои тичоратии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил карда шуда, имконияти рушди минбаъдаи он муайян карда шудааст, мушкилоти баҳисобгирии муҳосибии таъмини молиявии барқарорсозӣ ва навкунии воситаҳои асосӣ ошкор ва арзёбӣ карда шудаанд. Шароити қорбурди стандартҳои байналмилалӣ дар баҳисобгирии идоракунии воситаҳои асосӣ таҳқиқ карда шудааст.

Тавре таҳқиқи муҳтавои ҳисоботи молиявӣ дар аксари корхонаҳои тичоратии Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, иттилоот дар бораи воситаҳои асосӣ, ки имрӯз дар ҳисоботи молиявӣ оварда мешавад, на ҳамеша пурра ва саҳеҳ аст, зеро муқаррароти қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла қонунгузори андоз бо муқаррароти СБҲМ оид ба баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар баъзе ҳолатҳо мувофиқат намекунад. Бинобар ин, зарурат барои тақмили равандҳои пешбурди баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ мусаллам аст.

Дар диссертатсия тасдиқ карда шудааст, ки имрӯз масъалаи муҳолифати баҳисобгирии муҳосибии молиявӣ ва баҳисобгирии андоз яке аз мушкилоти асосӣ дар низоми баҳисобгирии муҳосибии субъектҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Зеро мавҷудият ва арзиши воситаҳои асосӣ ба бузургии уҳдадорихои субъектҳои иқтисодӣ, ки вобаста ба андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ пайдо мешаванд, таъсир мерасонад.

Омӯзиши вазъи баҳисобгирии муҳосибӣ дар корхонаҳои тиҷоратии дар соҳаҳои гуногуни иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла дар соҳаи саноат ва сохтмон фаъолияткунанда (ҶСП «Комбинати металлургии тоҷик» - саноати металлургӣ, ҶДММ «ИИ Нассочии Тоҷик», - саноати нассочӣ, ҶДММ «Фабрикаи қаннодии Ширин» - саноати хӯрокворӣ, ҶДММ «Бунёди Роғун» - соҳаи сохтмон ва дигарҳо) нишон дод, ки ташкили баҳисобгирии воситаҳои асосӣ аз хусусиятҳои истеҳсолӣ, сохтори ташкилӣ ва фаъолияти амалиётии корхона вобаста мебошад. Ҳангоми ташкили баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ дар корхонаҳои мазкур ба иҷрои вазифаҳои асосии он диққат дода мешавад (расми 3).

Расми 3. – Вазифаҳои баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ дар корхонаҳои муосир

Сарчашма: таҳияи муаллиф дар асоси омӯзиши фаъолияти корхонаҳо ва адабиёт

Мо вазъи баҳисобгирии воситаҳои асосиро дар партави муқаррароти СБҲМ ва талаботи қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ карда, муайян кардем, ки мушкилоти робитаи байниҳамдигарии баҳисобгирии муҳосибии молиявӣ ва баҳисобгирии андоз дар тамоми корхонаҳо - супорандагони андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ вучуд доранд. Дар натиҷаи

омӯзиши низомҳои баҳисобгирии муҳосибӣ дар корхонаҳои тиҷоратӣ метавон тасдиқ кард, ки баҳисобгирии муҳосибии молиявӣ ҳамчун пойгоҳи иттилоотӣ барои идоракунии воситаҳои асосии корхонаҳо, дар таъмини истифодабарандагони дохилӣ ва берунӣ бо иттилооти зарурӣ, аз ҷумла иттилоот дар бораи воситаҳои асосӣ барои тартиб додани ҳисоботи андоз (андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ) аҳамияти назаррас дорад.

Бо гузариши Ҷумҳурии Тоҷикистон ба муносибатҳои бозорӣ ва роҳандозӣ шудани ислоҳоти низоми миллии баҳисобгирии муҳосибӣ дар тартиби баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дигаргуниҳои кулӣ рух доданд. Дар ин маврид ислоҳот ба яке аз масъалаҳои муҳим дар баҳисобгирии воситаҳои асосӣ – таъмини молиявии барқарорсозӣ ва навкунии воситаҳои асосӣ низ дахл кард. Таҳқиқоти мо нишон дод, ки имрӯз мушкилоти асосии баҳисобгирии барқарорсозии воситаҳои асосӣ дар ҳуччатҳои меъёрию ҳуқуқӣ муайян нашудани мафҳумҳои бо самти мазкури баҳисобгирӣ алоқаманд ва тафсири онҳо, инчунин ҷой доштани тафовути қоидаҳо дар баҳисобгирии молиявӣ ва баҳисобгирии андоз мебошад.

Яке аз мушкилоти муосири баҳисобгирии муҳосибӣ ва баҳисобгирии андоз дар мавриди барқарорсозии объектҳои воситаҳои асосӣ таснифи дурусти корҳои барқарорсозӣ мебошад. Корхонаҳо кӯшиш мекунанд, ки корҳои барқарорсозиро ҳамчун таъмир тасниф кунанд, зеро масрафҳои таъмирро метавон дарҳол ба хароҷоти ҷорӣ соқит кард, ки ин маблағи даромади андозбандишавандаи корхонаро кам мекунад. Хароҷоти навкунӣ ва муҷахҳазсозии воситаҳои асосӣ тавассути гузаронидан ба истехлок ҷуброн карда мешаванд.

Аз муқаррароти моддаи 202 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон бармеояд, ки агар арзиши воқеии таъмири воситаҳои асосӣ дар доираи 10%-и арзиши тавозунии гурӯҳи воситаҳои асосии таъмиршаванда дар охири соли ҳисоботӣ бошад, хароҷоти таъмири воситаҳои асосии ба гурӯҳи мазкур шомилбуда ба арзиши аслӣ зам карда мешаванд, хароҷоти аз маҳдудияти мазкур зиёд ба арзиши тавозунии гурӯҳ зам карда мешавад. Хароҷоти воқеии таъмир тавассути гузарониш бо дебети ҳисоби 10730 «Истехсолоти нотаом» ва кредити ҳисобҳои 10720 «Ашӯи хом ва маводҳо», 10770 «Қисмҳои эҳтиётӣ», 22210 «Музди меҳнати пардохтшаванда», 22240 «Андози иҷтимоии пардохтшаванда» ва дигарҳо соқит карда мешаванд.

Гарчанде дар нақшаи ҳисобҳои амалкунанда ҳисоби мушаххас барои баҳисобгирии захираи таъмири воситаҳои асосӣ пешбинӣ нашудааст, субъектҳои иқтисодӣ метавонанд бо ин мақсад аз ҳисоби 22440 «Дигар захираҳои ҳисобкардашуда» истифода баранд, ё дар нақшаи кории ҳисобҳои худ ҳисоби алоҳидаи 22450 «Захира барои таъмири воситаҳои асосӣ» ворид кунанд.

Тарзи соқит кардани хароҷоти таъмир тавассути хароҷоти давраҳои оянда дар мавридҳои истифода мешавад, ки агар таъмири воситаҳои асосӣ дар давоми сол нобаробар ба ҷо оварда шавад, инчунин вақте ки зарурат барои иҷрои ҳаҷми калони корҳои таъмирии ғайриҷашмдошт ба миён ояд. Вале дар нақшаи ҳисобҳои амалкунанда ҳисоб барои баҳисобгирии хароҷоти давраҳои оянда пешбинӣ нашудааст. Ҳисобҳои мавҷудаи гурӯҳи 10800 «Хароҷотҳои

пешпардохтшуда» барои ин мақсад мувофиқ нестанд, зеро онҳо барои баҳисобгирии пешпардохтҳои ба ҳисоби таҳвили ояндаи корҳо ва хизматрасониҳо пардохтшуда таъин гардидаанд. Ҳамин тариқ, корхонаҳо дар нақшаи кории ҳисобҳои худ метавонанд масалан, ҳисоби 10840 «Хароҷоти давраҳои оянда»-ро пешбинӣ намуда, онро аз ҷумла барои инъикос кардани арзиши корҳои таъмирӣ ва мавод (қисмҳои этиётӣ), ки ҳангоми иҷрои таъмири воситаҳои асосӣ харҷ шудаанд, ба кор баранд.

Ҳангоми иҷрои корҳои таъмирӣ бо тарзи паймонкорӣ қабули ҳисобномаҳои паймонкорон тавассути гузарониш бо дебити ҳисоби 10840 «Хароҷоти давраҳои оянда» ва кредити ҳисоби 22040 «Дигар ҳисобҳо барои пардохт» инъикос карда мешавад. Ҳангоми аз ҷониби корхона мустақилона анҷом додани таъмири воситаҳои асосӣ хароҷоти воқеӣ дар гузарониш бо дебити ҳисоби 10840 «Хароҷоти давраҳои оянда» ва кредити ҳисобҳои 10720 «Ашӯи хом ва маводҳо», 10770 «Қисмҳои эҳтиётӣ», 22210 «Музди меҳнати пардохтшаванда», 22240 «Андози иҷтимоии пардохтшаванда» ва дигарҳо инъикос карда мешаванд. Пас аз анҷоми таъмир хароҷоти воқеӣ бо маблағҳои баробар ба хароҷоти давраҳои ҳисоботӣ зам карда мешаванд.

Ҳамин тариқ, дар диссертатсия тасдиқ карда мешавад, ки дуруст ба роҳ мондани баҳисобгирии барқарорсозӣ (таъмир)-и воситаҳои асосӣ омили муҳимтарини таъмини истифодаи самараноки воситаҳои асосӣ дар шароити муосир мебошад.

Дар диссертатсия ба масъалаи баҳисобгирии идоракунии воситаҳои асосӣ дар шароити қорбурди стандартҳои байналмилалӣ низ диққати муҳим дода шудааст. Муайян карда шудааст, ки баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳо, дар тафовут аз баҳисобгирии муҳосибии молиявӣ нисбатан мустақил аст, барои ташкил ва пешбурди он қоидаҳо ё стандартҳои ягона талаб карда намешаванд. Барои танзим кардани баҳисобгирии молиявӣ меъёрҳо ва қоидаҳои муайян, аз ҷумла СБҲМ мавҷуд мебошанд, ки дар шароити муосир метавонанд дар баҳисобгирии идоракунӣ низ бо манфиат ба кор бурда шаванд. Истифодаи стандартҳои байналмилалӣ дар баҳисобгирии идоракунӣ имкон медиҳад, ки саҳеҳии ҳисоботи идоракунӣ баланд бардошта шавад ва дар ин асос қарорҳои идоракунии нисбатан босифат қабул карда шаванд.

Дар баҳисобгирии идоракунии воситаҳои асосӣ ҷиҳати муҳимтарин – баҳисобгирии истехлок мебошад. Баҳисобгирии истехлоки воситаҳои асосӣ аз он сабаб муҳим аст, ки маблағҳои истехлоки ҳисобузамшуда манбаи худии бозътимод барои маблағгузориҳои воситаҳои асосӣ мебошанд. Масъалаҳои ташаккули захираҳои маблағи истехлок ва истифодаи онҳо мутобиқи таъинот бояд дар сиёсати истехлок дарҷ карда шаванд. Татбиқ намудани сиёсати истехлок дар корхона самти асосии фаъолият дар доираи баҳисобгирии идоракунӣ мебошад. Иттилоот дар бораи истехлок дар доираи баҳисобгирии муҳосибии молиявӣ ташаккул ёфта, мурағабсозӣ ва таҳлили он дар баҳисобгирии идоракунӣ ба ҷо оварда мешавад. Ҳамчунин иттилоот дар бораи истехлоки воситаҳои асосӣ унсури муҳими баҳисобгирии андоз (андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ) мебошад.

Дар баҳисобгирии идоракуни ҳангоми ҳисобкуниҳо барои беҳгардони ташаккул ва навкунии воситаҳои асосии истеҳсоли бояд ба инобат гирифт, ки арзиши аввали ва муҳлати истифодаи онҳо бо гузашти вақт тағйир меёбанд. Ғайр аз ин, арзиши объекти воситаҳои асосии аз истифода беруншуда метавонад аз арзиши объекти ивазкунандаи он тафовут дошта бошад. Дар чунин ҳолат арзиши аввалии объект бо роҳи азнавбаҳодихӣ таҳрир карда мешавад. Ба андешаи мо, барои баҳисобгирии таъсири таваррум ва рушди техника ҳисобузам кардани истеҳлок дар асоси арзиши барқарорсозӣ бо формулаи фоизҳои мураккаб мақбул аст.

Дар боби сеюм – «Роҳҳои тақмили методикаи баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар шароити корбурди стандартҳои байналмилалӣ» масъалаҳои тақмили сиёсати истеҳлок дар корхонаҳо ва мутобиқсозии он ба шароити корбурди СБҲМ баррасӣ гардида, роҳҳои тақмили раванди ташаккули иттилооти ҳисоботӣ дар бораи воситаҳои асосӣ муайян карда шудаанд.

Бояд қайд кард, ки дар омили расмии Ҷумҳурии Тоҷикистон маълумот дар бораи сатҳи коршоямӣ (фарсудаҷавӣ)-и воситаҳои асосӣ, ҳиссаи истеҳлок дар сохтори манбаъҳои сармоягузорӣ ба воситаҳои асосӣ ва дар таркиби воситаҳои худии корхонаҳо, инчунин дигар ҷиҳатҳои омории бо истеҳлок алоқаманд нашр намешавад. Бинобар ин, дар омӯзиш ва арзёбии нақши сиёсати истеҳлок ҳамчун унсурҳои муҳими сиёсати молиявӣ ва баҳисобгирии муҳосибии корхонаҳо мушкилот дучор меоянд.

Таҳқиқоти мо нишон медиҳад, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз оғози ислоҳот ва бозсозии муносибатҳои иқтисодии молиявӣ давлат дидаю доништа назорати равандҳои тақористеҳсоли воситаҳои асосиро аз даст додааст. Бо роҳандозӣ шудани ғояҳои худмаблағгузорӣ ва худтаъминкуни маблағҳои ғунгардидаи истеҳлок дар корхонаҳо ҳадафмандона истифода намешаванд.

Масъалаи таъхирнопазире, ки имрӯз давлат ҳангоми таҳияи сиёсати истеҳлок, хусусан дар мавриди муқаррар кардани усулҳои ҳисобузам кардани истеҳлок барои гурӯҳҳои алоҳидаи объектҳои воситаҳои асосӣ рӯ ба рӯ мешавад, мушкилоти таваррум аст, зеро он ба раванди тӯлонии ҷуброн кардани арзиши воситаҳои асосии фарсудаҷавӣ таъсир расонида, ба коҳиш ёфтани арзиши маблағҳои ғуншудаи истеҳлок меорад. Дар натиҷа маблағҳои ғуншудаи истеҳлок қобилияти пурра барқарор кардани воситаҳои асосиро гум мекунад ва корхонаҳо барои ҷалби маблағҳо аз манбаъҳои дигар маҷбур мешаванд. Аз ин рӯ, ҷустуҷӯ ва дарёфти усуле, ки ба навкунии воситаҳои асосии фарсудаҷавӣ мусоидат кунад ва барои корхонаҳо мақбул бошад, масъалаи мубрам аст. Яъне корхона барои навкунии воситаҳои асосии фарсудаҷавӣ бояд маблағро дар шакли истеҳлоки ғуншуда дар ихтиёр дошта бошад, ки барои барқарор кардани арзиши аввалии онҳо бо назардошти таъсири таваррум басанда бошад. Дар ин маврид усули барои ҳисобузам кардани истеҳлок муқарраргардида бояд манфиати давлат ва корхонаҳоро ба инобат гирад.

Дар асоси таҳлил ва арзёбии шароити корбурди усулҳои ҳисобузам кардани истеҳлок, ки қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон истифодаи онҳоро иҷозат медиҳад, метавон тасдиқ кард, ки имрӯз онҳо азнавсозии пурраи воситаҳои

асосиро дар шароити таваррум таъмин намекунанд. Барои ҳалли масъалаи мазкур усули истехлоки босуръат равиши нисбатан мақбул мебошад.

Барои ҳавасмандгардонии навкунии воситаҳои асосӣ пешниҳод менамоем, ки ҳангоми муқаррар кардани муҳлати истехлок муҳлати истифодаи нафъовар ва меъёрҳои тарҳҳои истехлок дар асоси шароити техникӣ объектҳои воситаҳои асосӣ, ки дар шиносномаи техникӣ онҳо нишон дода мешаванд, инчунин бо ба инобат гирифтани амалияи байналмилалӣ муқаррар карда шаванд. Вобаста ба ин, бояд муқаррароти Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба истехлоки воситаҳои асосӣ дахл мекунанд (боби 29 «Тарҳҳо аз рӯи воситаҳои асосӣ ва дороиҳои ғайримоддӣ»), инчунин дигар санадҳои меъёрию ҳуқуқии бо танзими ҷанбаҳои гуногуни баҳисобгирии воситаҳои асосӣ алоқаманд бо стандартҳои байналмилалӣ ҳамоҳанг карда шаванд. Барои объектҳои гурӯҳи истехлокии 4 истифодаи усули бақияи камшаванда бо коэффисиенти тезонидани баробар ба 2 ва татбиқ намудани он ҳам дар баҳисобгирии муҳосибии молиявӣ ва ҳам дар баҳисобгирии андоз тавсия дода мешавад. Ин амал пеш аз ҳама имкон медиҳад, ки ҳаҷми маблағҳои бо андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ андозбандинашавандаи корхонаҳо зиёд шуда, ҳамзамон барои навкунии босуръати ҳиссаи ғаёли воситаҳои асосӣ заминаҳо бунёд гарданд.

Сатҳи пасти саҳеҳӣ ва саривақтии иттилоот дар бораи амалиёти хоҷагидорӣ вобаста ба харид, сохтмон, ба баҳисобгирӣ қабул кардани объектҳои воситаҳои асосӣ, ҷойивазкунӣ, истифодабарӣ, нигоҳдорӣ, барқарорсозӣ (таъмир) ва беҳгардонии истифодабарии онҳо ҳангоми қабули қарорҳои идоракунии муносиб барои таъмини ғаёлияти бобарори субъекти иқтисодӣ монеаҳо эҷод менамояд. Бинобар ин, ба хотири ташаққули чараёнҳои иттилоотии муносиб барои қонеъ гардонидани эҳтиётоти роҳбарият ва менечменти корхона ин камбудихо бояд бартараф карда шаванд.

Методикаи баҳисобгирии воситаҳои асосӣ ва ташаққули иттилоот дар бораи онҳо дар ҳисоботи молиявӣ мураккаб ва пуртазод аст. Камбудихо дар қонунгузори миллии молиявӣ ва иқтисодӣ, ки ба соҳаи баҳисобгирии муҳосибӣ дахл мекунанд, барои беҳгардонии раванди ташаққули иттилоот дар бораи воситаҳои асосӣ дар ҳисоботи молиявӣ монеаҳои муайянро ба миён меоранд. Қоидаҳои амалкунандаи баҳисобгирии муҳосибӣ, ки бо санадҳои меъерӣ, аз ҷумла низомномаҳои миллии баҳисобгирии муҳосибӣ муқаррар гардидаанд, мутаассифона дорои як қатор тафовут аз муқаррароти СБҲМ мебошанд.

Имрӯз яке аз масъалаҳои таъхирнопазири баҳисобгирии воситаҳои асосӣ муайян кардани арзиши бақиявӣ мебошад. Мафҳуми мазкур дар амалияи байналмилалӣ ҳамчун арзиши барҳамдиҳӣ тафсир шуда, муқаррароти СБҲМ (IAS) 16 «Воситаҳои асосӣ» дохил кардани онро ба арзиши аввалии воситаҳои асосӣ ҳамчун маблағи пешакӣ ҳисобшудаи хароҷот барои барҳамдиҳии объекти воситаҳои асосӣ (қандан, интиқол, барқарорсозии қитъаи замини ишғолнамудаи объект) пешбинӣ менамояд. Яъне, арзиши бақиявӣ дар амалияи байналмилалии баҳисобгирии муҳосибӣ ҳамчун арзиши барҳамдиҳии объекти воситаҳои асосӣ – арзиши қисмҳои эҳтиётӣ коршоям (партовҳои муфид), ки дар натиҷаи хорич (аз тавозун соқит) кардани объекти воситаҳои асосӣ гирифта мешаванд, ё арзиши

фурӯши объект бо тарҳи хароҷоти фурӯш мебошад, ки пешакӣ ҳисоб карда шуда, аз арзиши истеҳлоқшавандаи объект тарҳ карда мешавад. Ба ҳисоб нагирифтани арзиши барҳамдиҳӣ ба носаҳеҳ ҳисоб кардани тарҳҳои истеҳлоқ ва дар натиҷа – ба таҳрифи вазъи молиявии корхона меоварад.

Азбаски дар амалияи баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми муайян кардани арзиши истеҳлоқшавандаи объектҳои воситаҳои асосӣ нишондиҳандаи арзиши барҳамдиҳӣ ба инобат гирифта намешавад, маблағҳои дар давраҳои ҳисоботӣ ҳисобузамшавандаи истеҳлоқ метавонанд воқеъбинона набошанд. Бинобар ин, ба хотири воқеъбинона муайян кардани маблағҳои тарҳҳои истеҳлоқ тавсия медиҳем, ки нишондиҳандаи арзиши барҳамдиҳӣ ҳангоми ҳисобкунии истеҳлоқи воситаҳои асосӣ ба инобат гирифта шавад. Барои ин ҳамчунин ворид намудани таҳриркуниҳои дахлдор ба муқаррароти қонунгузорию андоз ва дигар санадҳои меъёрию ҳуқуқии танзимкунандаи меъёрҳои тарҳҳои истеҳлоқ зарур аст.

Дар диссертатсия бо истифода аз маълумоти намунавӣ методикаи ҳисобкунии маблағи истеҳлоқи воситаҳои асосӣ бо назардошти арзиши барҳамдиҳӣ таҳия карда шудааст. Дар ин маврид ҳангоми ҳалли масъалаи намунавӣ фарз карда шудааст, ки арзиши аввалии объекти воситаҳои асосӣ (таҷҳизоти истеҳсолӣ) 5200000 сомонӣ, муҳлати истифодаи нафъовари он – 12,5 сол, арзиши эҳтимолии таҷҳизот дар анҷоми муҳлати истифодаи нафъовар (партовҳои муфид) – 850000 сомонӣ, хароҷоти пешбинишаванда барои барҳамдиҳии он – 42000 сомонӣ (музди меҳнати коргарон, андози иҷтимоӣ ва дигарҳо) мебошад. Дар асоси маълумоти мазкур арзиши барҳамдиҳӣ, арзиши истеҳлоқшаванда ва маблағи ҳарсолаи истеҳлоқ барои таҷҳизоти истеҳсолӣ ҳисоб карда шудааст (ҷадвали 3).

Ҷадвали 3. - Методикаи ҳисобкунии маблағи истеҳлоқи воситаҳои асосӣ бо назардошти арзиши барҳамдиҳӣ

Нишондиҳандаи ҳисобшаванда	Бузургии нишондиҳанда
1. Нархи хариди таҷҳизоти истеҳсолӣ, сомонӣ	5200000
2. Хароҷоти насбкунии таҷҳизоти истеҳсолӣ (музди меҳнат, андози иҷтимоӣ), сомонӣ	14400
2. Муҳлати истифодаи нафъовари таҷҳизот, сол	12,5
3. Арзиши эҳтимолии таҷҳизоти истеҳсолӣ дар анҷоми муҳлати истифодаи нафъовар, сомонӣ	850000
4. Хароҷоти барҳамдиҳии таҷҳизот, сомонӣ	42000
5. Арзиши барҳамдиҳӣ (сатри 3 – сатри 4)	808000
6. Арзиши истеҳлоқшавандаи таҷҳизот (сатри 1 – сатри 5)	4406400
7. Маблағи ҳарсолаи истеҳлоқи таҷҳизот (сатри 6 ÷ сатри 2)	352512

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Ҳангоми истифодаи нишондиҳандаҳои арзиши барҳамдиҳӣ ва арзиши истеҳлоқшаванда зарурати таҳия намудани гузаронишҳои муҳосибии намунавӣ барои дар баҳисобгирии муҳосибӣ инъикос кардани онҳо ба миён меояд. Ба ин

хотир кӯшодани ҳисобҳои таҳлилий барои ҳар як ҳисоби таркибии баҳисобгирии воситаҳои асосиро тавсия медиҳем. Дар ҷадвали 4 тартиби кӯшодани ҳисобҳои таҳлилий барои ҳисоби таркибии тартиби якум - 11020 «Мошин ва таҷҳизот» тасвир карда шудааст.

Ҷадвали 4. – Ҳисобҳои таҳлилий барои баҳисобгирии истехлоки мошин ва таҷҳизот

Ҳисоби тартиби якум (таркибӣ)	Ҳисоби тартиби дуюм (таҳлилий)	Ҳисоби тартиби сеюм (таҳлилий)
11020 «Мошин ва таҷҳизот»	11020.1 «Мошин ва таҷҳизот дар истифода»	11020.1.1 «Арзиши истехлокшавандаи мошин ва таҷҳизот» 11020.1.2 «Арзиши барҳамдиҳии мошин ва таҷҳизот»
	11020.2 «Мошин ва таҷҳизот дар хоричшавӣ»	
	11020.3 «Мошин ва таҷҳизоти ба иҷора додашуда»	
	11020.4 «Мошин ва таҷҳизот дар захира (анбор)»	

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Қайд мекунем, ки санадҳои қонунгузорӣ ва меъёрию ҳукукии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо баҳисобгирии воситаҳои асосӣ ва дар ҳисоботи молиявӣ инъикос кардани иттилоот дар бораи онҳо дахл мекунанд, асосан ба талаботи бақайдгирӣ, ҳифзи воситаҳои асосӣ, пешниҳод кардани иттилооти зарурӣ барои идоракуни ва назорати самаранокии истифодабарии онҳо ҷавобгӯ мебошанд. Вале дар натиҷаи таҳқиқот муайян гардид, ки равандҳои баҳисобгирӣ, баҳодихӣ ва дар ҳисоботи молиявӣ инъикос кардани иттилоот дар бораи воситаҳои асосӣ дорои камбудҳои ҷиддӣ мебошанд ва онҳоро бо истифодаи бартарҳои таҷрибаи байналмилалӣ пешбурди баҳисобгирии муҳосибӣ ва тартиб додани ҳисоботи молиявӣ метавон бартараф кард. Бинобар ин, ба андешаи мо дарёфти мушкилоти дар баҳисобгирии воситаҳои асосӣ ҷойдошта, инчунин роҳҳои асосии ҳалли онҳо ба беҳгардии сифати тартиб додани ҳисоботи молиявӣ субъектҳои иқтисодӣ ва соҳаҳои иттилооти дар он овардашуда дар бораи воситаҳои асосӣ мусоидат мекунад.

ХУЛОСА ВА ТАВСИЯҲО

Натиҷаҳои асосии илмии диссертатсия

Таҳқиқоти анҷомдодашуда имкон дод, ки як қатор нуқтаҳои назариявӣ, тавсия ва пешниҳодҳои амалӣ оид ба рушди назария, методика ва амалияи баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар шароити қорбурди стандартҳои байналмилалӣ ҳисоботи молиявӣ таҳия карда шаванд. Хулосаҳои муҳимтарини аз натиҷаи таҳқиқот таҳияшуда аз ҷумла инҳо мебошанд:

1. Воситаҳои асосӣ унсури муҳими сармояи асосии субъекти иқтисодӣ ва дороиҳои дарозмуҳлати он мебошанд. Вале дар муҳтавои мафҳумҳои сармояи асосӣ ва дороиҳои дарозмуҳлат тафовут ба назар мерасад: ҳар як дорои дарозмуҳлат, ки дар тавозуни муҳосибии субъекти иқтисодӣ эътироф шудааст, ҳатман ба таркиби сармояи асосии он дохил мешавад, вале на ҳар як унсури сармояи асосӣ метавонад дар тавозуни муҳосибӣ ҳамчун дорои дарозмуҳлат, махсусан ҳамчун воситаҳои асосӣ эътироф карда шавад. Ҳамин тариқ, дар диссертатсия чунин андешаи муаллиф изҳор гардидааст, ки ба объектҳои баҳисобгирии муҳосибӣ дар қатори объектҳои дигар, аз ҷумла воситаҳои асосӣ ҳамчун унсури таркибии муҳими сармояи асосӣ ва мувофиқан манбаъҳои маблағгузорию онҳо мансуб мебошанд. Дар ин маврид ҳуди сармояи асосӣ объектҳои баҳисобгирии муҳосибӣ нест ва иттилоот дар бораи он дар ҳисоботи молиявӣ оварда намешавад. Аз ин ҷост, ки дар тарафи дороиҳои тавозун воситаҳои асосӣ ва дар тарафи уҳдадориҳо ва сармоя – манбаъҳои пайдошавии воситаҳои асосӣ нишон дода мешаванд [2-М; 12-М; 18-М; 20-М].

2. Рушди усулҳои идоракунии воситаҳои асосӣ бо рушди амалияи баҳисобгирии муҳосибӣ ва тартибдиҳии ҳисоботи молиявӣ ҳамрадиқ аст. Татбиқи СБҲМ дар амалияи миллии баҳисобгирии муҳосибӣ масъалаҳои рушди усулҳои баҳодихии воситаҳои асосиро аз нигоҳи таъсири арзиши онҳо ба нишондиҳандаҳои самаранокии иқтисодии фаъолияти корхонаҳои муосир мубрам мегардонад. Дар баҳисобгирии муҳосибӣ интихоби усулҳои баҳодихӣ ва азнавбаҳодихии воситаҳои асосӣ аз муҳтавои иқтисодии объектҳои мушаххаси воситаҳои асосӣ вобаста мебошад. Аз сабаби он ки муқаррароти стандартҳои байналмилалӣ на ҳамеша бо амалия ва қоидаҳои миллии пешбурди баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ мувофиқат мекунад, корбурди онҳо бе бозбинии усулҳо ва пойгоҳи методологии дар низоми миллии баҳисобгирии муҳосибӣ амалкунандаи баҳодихӣ ва азнавбаҳодихии воситаҳои асосӣ ғайриимкон аст [5-М; 23-М; 25-М].

3. Воситаҳои асосӣ дар тафовут аз объектҳои дигари баҳисобгирии муҳосибӣ хусусиятҳои фарқкунандаи худро доранд. Ин хусусиятҳо аз тинати дороиҳои дарозмуҳлат бармеоянд ва дар навбати худ ба тартиби пешбурди баҳисобгирии муҳосибӣ ва дар ҳисоботи молиявӣ инъикос кардани иттилоот дар бораи воситаҳои асосӣ таъсир мерасонанд. Дар ин маврид муҳлати тӯлоии истифодаи нафъовари воситаҳои асосӣ барои ташкил ва пешбурди баҳисобгирии муҳосибӣ аз ҳама муҳим аст ва он муҳтавои аксари дигар масъалаҳои баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосиро муайян мекунад. Талаботи махсуси стандартҳои СБҲМ, ки ба воситаҳои асосӣ дахл мекунад, ҳамчунин метавонанд ба инъикоси воқеъбинонаи объектҳои воситаҳои асосӣ дар ҳисоботи молиявӣ таъсири назаррас расонанд. Ба ин хотир ҳангоми истифодаи аввалии стандартҳои байналмилалӣ яке аз шаш истисно, ки СБҲМ (IFRS) 1 «Истифодаи аввалии СБҲМ» муқаррар кардааст, бояд ба инбат гирифта шавад. Яъне ҳангоми азнавбаҳодихии воситаҳои асосӣ ба сифати арзиши дар санаи азнавбаҳодихӣ пешбинишаванда қабул кардани арзише тавсия дода мешавад, ки объекти

воситаҳои асосиро ҳарчи наздик ба арзиши тавозунии дар асоси равиши таърихӣ муайяншуда ва арзиши одилонаи он баҳо медиҳад [2-М; 8-М; 12-М; 22-М].

4. Омӯзиши вазъи пешбурди баҳисобгирии муҳосибӣ ва тартиб додани ҳисоботи молиявӣ дар аксари корхонаҳо нишон медиҳад, ки бо гузашти муҳлати тӯлонӣ аз оғози ислоҳот, ҳанӯз татбиқи СБҲМ дар низоми миллии баҳисобгирии муҳосибӣ ба анҷом нарасидааст. Мушкилот ва масъалаҳои баҳсноки зиёд дар низомҳои баҳисобгирии муҳосибии субъектҳои иқтисодӣ, аз ҷумла дар баҳисобгирии воситаҳои асосӣ боқӣ мондаанд. Масъалаи муҳолифати баҳисобгирии муҳосибии молиявӣ ва баҳисобгирии андоз яке аз мушкилоти асосӣ дар низоми баҳисобгирии муҳосибии субъектҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Зеро мавҷудият ва арзиши воситаҳои асосӣ ба бузургии уҳдадорӣҳои субъектҳои иқтисодӣ, ки вобаста ба андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ пайдо мешаванд, таъсир мерасонад. Муҳтавои қонунгузори андоз имкон медиҳад, ки асосҳои методӣ ва ташкилӣ барои таъмини пешбурди муносиби баҳисобгирии андоз ба кор бурда шаванд. Вале ҳамзамон рисолати баҳисобгирии муҳосибии молиявӣ, ки таъмини иттилооти саҳеҳ ва асоснок дар бораи вазъи молиявӣ ва нишондиҳандаҳои натиҷаҳои фаъолияти корхона ба истифодабарандаи асосии ҳисоботи молиявӣ – соҳибмулк мебошад, иҷро намегардад. Риояи талаботи қонунгузори андоз иҷрои муқаррароти СБҲМ ва низомномаҳои миллии баҳисобгирии муҳосибиро маҳдуд мекунад [1-М; 6-М; 13-М; 14-М; 24-М].

5. Имрӯз мушкилоти асосии баҳисобгирии барқарорсозии воситаҳои асосӣ дар ҳуҷҷатҳои меъёрию ҳуқуқӣ муайян нашудани мафҳумҳои бо самти мазкури баҳисобгирӣ алоқаманд ва тафсири онҳо, инчунин ҷой доштани тафовути қоидаҳои баҳисобгирии муҳосибии молиявӣ ва баҳисобгирии андоз мебошад. Ҳангоми таснифи корҳои барқарорсозӣ корхонаҳо кӯшиш мекунанд, ки бештари корҳоро ҳамчун таъмир тасниф карда, масрафҳои онҳоро ба таркиби хароҷоти таъмир дохил кунанд, зеро чунин масрафҳоро метавон дарҳол ба хароҷоти ҷорӣ соқит кард, ки ин маблағи даромади андозбандишавандаи корхонаро кам мекунад. Хароҷоти навкунӣ ва мучаҳҳазсозии воситаҳои асосӣ тавассути истехлок ҷуброн карда мешаванд, зеро онҳо ба арзиши тавозунии объектҳои навкардашуда ва мучаҳҳазгардида зам карда мешаванд. Бо назардошти муҳтавои санадҳои меъёрии баҳисобгирии муҳосибӣ ва қонунгузори андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, корхонаҳо хароҷоти таъмирро метавонанд ё ба арзиши аслии маҳсулот (корҳо, хизматрасониҳо) гузаронанд, ё ба арзиши объектҳои воситаҳои асосии таъмиршуда [3-М; 10-М; 11-М; 15-М; 17-М].

6. Сифати идоракунии воситаҳои асосӣ ба аксари нишондиҳандаҳои фаъолияти хоҷагидорӣ корхона таъсир мерасонад. Вобаста ба ин, имрӯз иттилооти фаврӣ оид ба вазъи воситаҳои асосӣ ба кормандони низоми идоракунии ба хоҷаги таъмини қабули қарорҳои идоракунии муносиб ва саривақтӣ зарур аст. Албатта, ин гуна иттилоот дар низоми баҳисобгирии идоракунии ташаккул ёфта, тавассути ҳисоботи идоракунии ба истифодабарандагон – мутахассисон ва роҳбарияти корхона барои асоснок кардани қабули қарорҳои идоракунии пешниҳод карда мешавад. Баҳисобгирии идоракунии дар корхонаҳо, дар тафовут

аз баҳисобгирии муҳосибии молиявӣ нисбатан мустақил буда, барои ташкил ва пешбурди он қоидаҳо ё стандартҳои ягона талаб карда намешаванд. Дар баҳисобгирии идоракунии воситаҳои асосӣ чиҳати муҳимтарин – баҳисобгирии истеҳлок мебошад, зеро маблағҳои истеҳлоки ҳисобузамшуда манбаи худии боэътимод барои маблағгузории воситаҳои асосӣ мебошанд. Маблағҳои ҳармоҳа ҳисобузамшудаи истеҳлоки воситаҳои асосӣ тавассути нархи фурӯш ба суратҳисоби корхона ворид шуда, дар баробари маблағҳои дигари худии корхона омехта мешаванд [1-М; 4-М; 18-М; 21-М].

7. Сиёсати истеҳлок фишанги муҳими таъсиррасонӣ ба иқтисодиёти миллӣ ва ҳам ба фаъолияти иқтисодии субъектҳои алоҳида мебошад. Имрӯз истеҳлок рисолати асосии худро, ки фароҳам овардани шароит барои таъмини молиявии такрористеҳсоли воситаҳои асосӣ мебошад, иҷро накарда, балки ба манбаи ташаккули дороиҳои гардон табдил ёфтааст. Дар паёмади ислоҳоти иқтисодӣ истеҳлок ҳамчун вожаи иқтисодӣ қобилияти иҷрои вазифаҳои асосии худ – ҷуброн кардани арзиши воситаҳои асосӣ, ҷамъовариҳои маблағ барои барқарор кардани онҳо, омода намудани иттилоот дар бораи вазъи коршоямии воситаҳои асосӣ ва ҳавасмандгардонии рушди иқтисодии техникаи фаъолияти корхонаҳоро гум кардааст. Дар доираи субъектҳои иқтисодӣ – сиёсати истеҳлок ҳамчун унсури сиёсати молиявӣ ва баҳисобгирии муҳосибӣ бояд воситаи муҳими таъмини стратегияи рушди молиявии корхона бошад. Таконбахши равандҳои навкунӣ ва мучаҳҳазсоии техникаи корхонаҳои бахши воқеӣ бояд тарҳҳои истеҳлок бошанд. Роҳандозӣ намудани ислоҳот дар соҳаи сиёсати истеҳлок имкон медиҳад, ки манбаъҳои маблағгузории сармоягузориҳо ба воситаҳои асосӣ барои таҷдиди иқтисодиёти миллӣ зиёд карда шаванд ва суръати рушди технологияҳои истеҳсолӣ аз ҳисоби навкунии онҳо бо роҳи аз истифода баровардани ҳиссаи онҳо то лаҳзаи анҷоми муҳлати истифода баланд карда шавад. Гузариши Ҷумҳурии Тоҷикистон ба иқтисодиёти инноватсионӣ метавонад танҳо бо таҳияи низоми тадбирҳои ҳадафнок оид ба тақмили танзимкунии андозбандӣ ва назорати қатъии давлат таъмин карда шавад [2-М; 6-М; 7-М; 8-М; 9-М; 14-М; 22-М].

8. Камбудии дар қонунгузории миллӣ, ки ба баҳисобгирии муҳосибӣ дахл мекунад, барои беҳгардонии раванди ташаккули иттилоот дар бораи воситаҳои асосӣ дар ҳисоботи молиявӣ монеаҳои муайяно ба миён меоранд. Қоидаҳои амалкунандаи баҳисобгирии муҳосибӣ, ки бо низомномаҳои миллии баҳисобгирии муҳосибӣ муқаррар гардидаанд, дорои як қатор тафовут аз муқаррароти СБҲМ мебошанд. Азбаски дар амалияи баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми муайян кардани арзиши истеҳлокшавандаи объектҳои воситаҳои асосӣ нишондиҳандаи арзиши барҳамдиҳӣ ба инбат гирифта намешавад, маблағҳои дар давраҳои ҳисоботӣ ҳисобузамшавандаи истеҳлок метавонанд воқеъбинона набошанд. Бо вучуди мавҷуд будани санадҳои меъёрӣ, ҳоло дар амалияи корхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон азнавбаҳодихии воситаҳои асосӣ ба таври васеъ ба кор бурда намешавад. Сабаби истифода нашудани азнавбаҳодихӣ пеш аз ҳама – ин талаботи қонунгузории андоз вобаста ба инъикос нагардидани натиҷаи

азнавбаҳоидиҳӣ барои ҳадафҳои баҳисобгирии андоз мебошад [3-М; 5-М; 10-М; 16-М; 23-М; 25-М].

9. Санадҳои қонунгузорӣ ва меъёрию ҳуқуқи Чумҳурии Тоҷикистон, ки ба баҳисобгирии воситаҳои асосӣ ва дар ҳисоботи молиявӣ инъикос кардани иттилоот дар бораи онҳо дахл мекунад, асосан ба талаботи бақайдгирӣ, ҳифзи воситаҳои асосӣ, пешниҳод кардани иттилооти зарурӣ барои идоракунии ва назорати самаранокии истифодабарии онҳо ҷавобгӯ мебошанд. Вале равандҳои баҳисобгирӣ, баҳоидиҳӣ ва дар ҳисоботи молиявӣ инъикос кардани иттилоот дар бораи воситаҳои асосӣ дорои камбудии ҷиддӣ мебошанд ва онҳоро бо истифодаи бартарҳои таҷрибаи байналмилалӣ пешбурди баҳисобгирии муҳосибӣ ва тартиб додани ҳисоботи молиявӣ метавон бартараф кард. Бинобар ин, ба андешаи мо дарёфти мушкилоти дар баҳисобгирии воситаҳои асосӣ ҷойдошта, инчунин роҳҳои асосии ҳалли онҳо ба беҳгардии сифати тартиб додани ҳисоботи молиявӣ субъектҳои иқтисодӣ ва саҳеҳии иттилооти дар он овардашуда дар бораи воситаҳои асосӣ мусоидат мекунад [2-М; 5-М; 6-М; 8-М; 12-М; 20-М; 23-М].

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо

1. Шумораи зиёди равишҳои тафсири моҳияти воситаҳои асосӣ, муқаррарот оид ба тасниф ва эътирофкунии онҳо дар баҳисобгирии муҳосибӣ аз муҳим будани масъалаи баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар низоми баҳисобгирии муҳосибии субъектҳои иқтисодӣ шаҳодат медиҳад. Таҳияи тафсири пурра ва дурусти мафҳум ва зикри моҳияти воситаҳои асосӣ ҳамчун объекти баҳисобгирии муҳосибӣ барои ташаккули амсилаи аз ҷиҳати иқтисодӣ дурусти баҳисобгирии воситаҳои асосӣ имкон медиҳад.

2. Ба хоҳири таҳияи методологияи ягонаи баҳоидиҳии воситаҳои асосӣ зарур мешуморем, ки ба таркиби арзиши аввалии воситаҳои асосии дар ҳолатҳои аз харидаи муқаррарӣ бо пардохт ва мустақилона сохтани онҳо фарқкунанда ба корхона воридшуда хароҷоти бевосита ба воридшавии онҳо алоқаманд (масалан, хароҷоти расонидан) зам карда шаванд. Бинобар ин, бояд арзиши аввалии воситаҳои асосӣ, ки дар асоси муқаррароти СБҲМ ташаккул ёфтааст ва дар ҳолатҳои мазкур қабул шудааст, ҳамчун арзиши одилонаи баробар ба маблағи хароҷоти бевосита бо қабул кардани онҳо алоқаманд муайян карда шавад.

3. Имконияти бозбинии муҳлати истифодаи нафъовари объекти воситаҳои асосӣ, ки СБҲМ (IAS) 16 «Воситаҳои асосӣ» пешбинӣ кардааст, қобили қабул аст, зеро рушди техника ва технология дар шароити муосир ба ҳарчи кӯтоҳ шудани муҳлатҳои фарсудашавии маънавӣ ва ҷисмонии объектҳои воситаҳои асосӣ боис мешавад ва ба эътибор гирифтани онҳо дар лаҳзаи ба баҳисобгирӣ қабул кардани объектҳои воситаҳои асосӣ мушкил аст.

4. Тавре таҳқиқи муҳтавои ҳисоботи молиявӣ дар аксар корхонаҳои тиҷоратии Чумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, иттилоот дар бораи воситаҳои асосӣ, ки имрӯз дар ҳисоботи молиявӣ оварда мешавад, на ҳамеша пурра ва саҳеҳ аст, зеро муқаррароти қонунгузорию Чумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла қонунгузорию андоз бо муқаррароти СБҲМ мувофиқат намекунад. Бинобар ин,

барои такмили баҳисобгирии муҳосибӣ ва ҳисобот оид ба воситаҳои асосӣ чораандешӣ кардан зурур аст.

5. Дар нақшаи ҳисобҳои амалкунанда ҳисоби мушаххас барои баҳисобгирии захираи таъмири воситаҳои асосӣ пешбинӣ нашудааст, вале корхонаҳо метавонанд бо ин мақсад ҳисоби 22440 «Дигар захираҳои ҳисобкардашуда»-ро истифода баранд, ё дар нақшаи қорӣи ҳисобҳои худ ҳисоби алоҳидаи 22450 «Захира барои таъмири воситаҳои асосӣ» ворид кунанд.

6. Дар ҳисоботи молиявӣ истифодаи ҳадафноки маблағҳои истехлоки ҳисобузамшуда инъикос намеёбад ва дар асоси он наметавон муайян кард, ки маблағҳои истехлок маҳз ба кадом самтҳо сафарбар мешаванд. Камбудии мазкур метавонад дар низоми баҳисобгирии идоракунии бартараф карда шавад. Кафили амалкунии бобарори корхонаҳои истехсолии муосир ташкили дурусти баҳисобгирии идоракунии воситаҳои асосӣ ва ҳисобузамкунии истехлоки онҳо буда, он имкон медиҳад, ки корхонаҳо иттилооти пурра, саҳеҳ ва заруриро оид ба воситаҳои асосӣ ва истехлоки онҳо саривақт ба даст оранд. Истифодаи ин гуна иттилоот ҳангоми қабули қарорҳои идоракунии ба натиҷаҳои фаъолияти корхона таъсири мусбат мерасонад.

7. Бояд тадбирҳои зарурӣ барои пурзӯр намудани нақши сиёсати истехлок ҳамчун унсури сиёсати баҳисобгирии корхона ва механизми ҳавасмандгардонии сармоягузори ба навкунии воситаҳои асосӣ роҳандозӣ карда шаванд. Дар асоси таҳлил ва арзёбии шароити қорбурди усулҳои ҳисобузам кардани истехлок метавон тасдиқ кард, ки имрӯз онҳо азнавсозии пурраи воситаҳои асосии корхонаҳоро дар шароити таваррум таъмин карда наметавонанд. Барои ҳалли масъалаи мазкур усули истехлоки босуръат равиши нисбатан мақбул мебошад ва бояд истифодаи он мутобиқи санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ иҷозат дода шавад.

8. Ба инобат гирифтани нишондиҳандаи арзиши барҳамдиҳӣ ҳангоми ҳисобкунии истехлоки воситаҳои асосӣ тавсия дода мешавад. Ҳамчунин дар шароити иқтисодии имрӯзаи фаъолияти корхонаҳо, ки бо сатҳи баланди таваррум ҳамрадиқ аст, баҳодиҳии воситаҳои асосӣ бо арзиши аввалӣ мақбул аст.

9. Ҳангоми баррасии масъалаи такмили раванди ташаккули иттилоот дар бораи воситаҳои асосӣ дар ҳисоботи молиявӣ ба вазъи баҳисобгирии воситаҳои асосии ба иҷораи молиявӣ супоридашуда диққати ҷиддӣ бояд дод. Масъалаҳои дурустии баҳодиҳии объектҳои воситаҳои асосии ба лизинг додашуда (гирифташуда), уҳдадорҳои тибқи шартномаи лизинг пайдошуда, инъикос кардани пардохтҳои иҷоравӣ (лизингӣ), инчунин пуррагии кушодадиҳии ин гуна иттилоот дар ҳисоботи молиявӣ бояд аҳамияти махсус пайдо кунанд. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон санади меъёрии махсусе таҳия намудан зарур аст, ки бевосита баҳисобгирии амалиёти бо лизинг алоқамандро танзим кунад. Дар низомномаҳои миллии баҳисобгирии муҳосибӣ низ масъалаҳои баҳисобгирии амалиёти лизингро бояд баррасӣ кард.

2. РҶӢХАТИ ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ

А. Интишорот дар нашрияҳои ба Рӯйхати маҷаллаҳо ва нашрияҳои илмии тақризии тавсиянамудаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дохилишаванда

[1-М]. Каримиён, М.Б. Составление плана счетов бухгалтерского учета на основе МСФО [Текст] / Б.Х. Каримов, М.Б. Каримиён // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. – 2020. – № 7. – С. 76-83

[2-М]. Каримиён, М.Б. Хусусиятҳои воситаҳои асосӣ ва тартиби баҳисобгирии онҳо тибқи стандартҳои байналмилалӣ [Матн] / М.Б. Каримиён // Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. – 2021. – № 3 (37). – С. 108-114

[3-М]. Каримиён, М.Б. Учет затрат на восстановление объектов основных средств в современных условиях [Текст] / М.Б. Каримиён // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. – 2021. – № 6. – С. 150-157

[4-М]. Каримиён, М.Б. Шароити корбурди стандартҳои байналмилалӣ дар баҳисобгирии идоракунии воситаҳои асосӣ [Матн] / М.Б. Каримиён // Идоракунии давлатӣ. – 2022. – № 4/1 (58). – С. 160-170

[5-М]. Каримиён, М.Б. Тартиби баҳодиҳӣ ва азнавбаҳодиҳии воситаҳои асосӣ дар шароити муосир [Матн] / М.Б. Каримиён // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2023. – № 3. – С. 108-115

[6-М]. Каримиён, М.Б. Баҳисобгирии воситаҳои асосӣ: қоидаҳои СБҲМ ва Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / С.Ф. Низомов, М.Б. Каримиён // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2023. – № 5. – С. 14-24

Б. Мақолаҳо дар дигар нашрияҳо

[7-М]. Каримиён, М.Б. Вопросы амортизационных отчислений в бухгалтерском и налоговом учете [Текст] / М.Б. Каримиён / Актуальные проблемы теории и практики бухгалтерского учета, анализа и аудита / Материалы VI международной студенческой научно-практической конференции (г. Душанбе, 19-20 мая 2017 года). – Душанбе: РИРА АРТ, 2017. – С. 76-80

[8-М]. Каримиён, М.Б. Хусусиятҳои истехлоки воситаҳои асосӣ дар баҳисобгирии муҳосибӣ ва андоз [Матн] / Н.А. Ойев, М.Б. Каримиён / Рушди соҳибқории инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: мушкилот ва роҳҳои ҳалли онҳо / Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ (ш. Душанбе, 1-2 декабри соли 2017). – Душанбе: ИПС, 2017. – С. 276-282

[9-М]. Каримиён, М.Б. Амортизационная политика и бухгалтерский учет [Текст] / М.Б. Каримиён / Актуальные проблемы учета, анализа, аудита и статистики в Республике Таджикистан / Материалы республиканской научно-практической конференции (г. Душанбе, 23 декабря 2017 года). – Душанбе: ТФЭИ, 2017 – С. 62-67

[10-М]. Каримиён, М.Б. Учет ремонта и модернизации основных средств в современных условиях [Текст] / М.Б. Каримиён, Ф.С. Обидов / Проблемы бухгалтерского учета, анализа и аудита на коммерческих предприятиях / Материалы республиканской научно-практической конференции (г. Душанбе, 30 марта 2019 года). - Душанбе: ИПС, 2019. - С. 3-10

[11-М]. Каримиён, М.Б. Особенности учета ремонта и модернизации основных средств [Текст] / М.Б. Каримиён, Н.А. Ойев / Современные тенденции денежно-кредитных отношений и их влияние на экономическое развитие / Материалы республиканской научно-практической конференции (г. Душанбе, 15 февраля 2020 года). – Душанбе: ИПС, 2020. - С. 195-199

[12-М]. Каримиён, М.Б. Хусусиятҳои баҳисобгирии муҳосибии дороиҳои дарозмуҳлат [Матн] / М.Б. Каримиён, У.С. Асрорзода / Вазъи муосир ва дурнамои рушди баҳисобгирии муҳосибӣ, таҳлил ва аудит дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Маҷмаи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ (ш. Душанбе, 27 марти соли 2021). – Душанбе: ДСХ, 2021 – С. 3-7

[13-М]. Каримиён, М.Б. Хусусиятҳои баҳисобгирии воридшавии воситаҳои асосӣ дар шароити муосир [Матн] / С.Ф. Низомов, М.Б. Каримиён / Вазъи муосир ва дурнамои рушди баҳисобгирии муҳосибӣ, таҳлил ва аудит дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Маҷмаи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ (ш. Душанбе, 27 марти соли 2021). – Душанбе: ДСХ, 2021. – С. 21-26

[14-М]. Хусусиятҳои эътирофиҳои ва баҳоидиҳои воситаҳои асосӣ [Матн] / М.Б. Каримиён / Вазъи муосир ва дурнамои рушди баҳисобгирии муҳосибӣ, таҳлил ва аудит дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Маҷмаи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ (ш. Душанбе, 27 марти соли 2021). – Душанбе: ДСХ, 2021. – С. 69-75

[15-М]. Каримиён, М.Б. Дигаргуниҳо дар баҳисобгирии воситаҳои асосӣ мутобиқи кодекси андози нави Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / М.Б. Каримиён / Рушди баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт / Маҷмаи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ (ш. Душанбе, 26 марти соли 2022). – Душанбе: ДБССТ, 2022. – С. 51-55

[16-М]. Каримиён, М.Б. Тартиби гузаронидани аудити дохилии воситаҳои асосӣ [Матн] / Б.Ҳ. Каримов, М.Б. Каримиён / Рушди баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт / Маҷмаи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ (ш. Душанбе, 26 марти соли 2022). – Душанбе: ДБССТ, 2022 – С. 63-72

[17-М]. Каримиён, М.Б. Хусусиятҳои баҳисобгирии муҳосибии лизинг (ичораи моливӣ) [Матн] / Иқтисодиёт, молия, ҳисобгирӣ, таҳлил ва аудит: афзалиятҳои рушди стратегӣ дар шароити иқтисодиёти рақамӣ / Маҷмаи конференсияи илмӣ-амалии байналмилалӣ (ш. Душанбе, 21 майи соли 2022). - Душанбе: ДМТ, 2022 – С. 147-152

[18-М]. Каримиён, М.Б. Аудити дохилии баҳисобгирии воситаҳои асосии корхонаҳои тиҷоратӣ [Матн] / М.Б. Каримиён / Рушди баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит дар шароити гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ ва саноаткунонии

босуръати кишвар / Маводи конфронси илмӣ–амалии байналмилалӣ (н. Рашт, 28 майи соли 2022). - Рашт: ДОТ дар ноҳияи Рашт. - С.19-24

[19-М]. Каримиён, М.Б. Баҳисобгирии истехлоки дороиҳои ғайримоддӣ мутобиқи стандартҳои байналмилалӣ [Матн] / М.Б. Каримиён, Ф. Раҳимов / Такмили муносибатҳои молиявӣ-қарзӣ ҳамчун заминаи амалисозии ҳадафи чоруми миллӣ – саноаткунории босуръати мамлакат / Маводи конфронси илмӣ-амалии байналмилалӣ (ш. Душанбе, 28 майи соли 2022).- Душанбе: ДБССТ, 2022 – С. 120-122

[20-М]. Каримиён, М.Б. Баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар муассисаҳои бучавӣ [Матн] / М.Б. Каримиён / Танзими давлатии зиддибухронии баҳши воқеии иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити саноаткунории босуръати кишвар / Маводи конфронси илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ (ш. Душанбе, 26 сентябри 2022). - Душанбе: ДБССТ, 2022. – С. 119-121

[21-М]. Каримиён, М.Б. Вазифаҳои асосии дороиҳои дарозмуҳлат [Матн] / М.Б. Каримиён / Нақш ва мақоми менечменти инноватсионӣ дар таҳким ва рушди саноаткунории мамлакат / Маводи конфронси илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ (ш. Душанбе, 28 октябри 2022). - Душанбе: ДБССТ, 2022 – С. 214-217

[22-М]. Каримиён, М.Б. Ҷанбаҳои идоракунии баҳисобгирии воситаҳои асосӣ [Матн] / М.Б. Каримиён / Самтҳои стратегии рушди соҳибқорӣ инноватсионӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ / Маводи конфронси байналмилалӣ илмӣ-амалӣ (ш. Душанбе, 25 ноябри соли 2022). - Душанбе: ДБССТ, 2022. – С. 337-342

[23-М]. Каримиён М.Б. Баҳисобгирии истехлоки дороиҳои ғайримоддӣ дар шароити қорбурди стандартҳои байналмилалӣ [Матн] / Нақши Тоҷикистон дар ҳалли масоили муосири экологӣ бо ҳадафи рушди устувор ва таъмини амнияти экологӣ / Маводи конфронси илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ (ш. Душанбе, 17 декабри 2022). - Душанбе: ДБССТ, 2022 – С. 24-28

[24-М]. Каримиён, М.Б. Вопросы оценки основных средств в современных условиях [Текст] / М.Б. Каримиён / Актуальные вопросы бухгалтерского учета, анализа и аудита в современных условиях / Материалы республиканской научно-практической конференции (г. Душанбе, 28 марта 2023 года). – Душанбе: МУТТТ. – С. 93-96

[25-М]. Каримиён, М.Б. Особенности бухгалтерского и налогового учета основных средств [Текст] / М.Б. Каримиён / Вопросы управления и экономики: современное состояние актуальных проблем / Сборник статей по материалам LXVII международной научно-практической конференции. - № 1 (60). М.: Изд. «Интернаука», 2023. – С. 6-13

[26-М]. Каримиён, М.Б. Проблемы оценки основных средств в учетной системе Республики Таджикистан [Текст] / М.Б. Каримиён / ЭКОНОМИКА, БИЗНЕС, ИННОВАЦИИ / Сборник статей XXII международной научно-практической конференции. – Пенза: МЦНС «Наука и просвещение», 2023 - С. 61-65

ТАДЖИКСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

На правах рукописи

УДК: 657.1
ББК: 65.052.2
К-23

КАРИМИЁН МАДИНАИ БАХОДУР

**РАЗВИТИЕ МЕТОДИКИ УЧЕТА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ В УСЛОВИЯХ
ПРИМЕНЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени

доктора философии (PhD) – доктора по специальности,

специальность 6D050800 – Учет и аудит (6D050801 – Бухгалтерский учет и
аудит)

Душанбе – 2024

Диссертация выполнена на кафедре бухгалтерского учета Таджикского национального университета.

Научный руководитель: Низомов Самариддин Фахриевич – доктор экономических наук, доцент, заведующий кафедрой экономического анализа и аудита Таджикского национального университета

Официальные оппоненты: Дадоматов Далерджон Нишонбоевич – доктор экономических наук, доцент, заведующий кафедрой бухгалтерского учета Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики

Розиев Дилшод Астанакулович – кандидат экономических наук, бухгалтер ООО «ЦАИ Консалтинг Тоджикистон», город Душанбе

Ведущая организация: Таджикский государственный финансово-экономический университет

Защита состоится 15 июня 2024 г. в 09:⁰⁰ часов на заседании диссертационного совета **6D.KOA-003** при Таджикском национальном университете по адресу: 734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, ул. Буни Хисорак, Студенческий городок, учебный корпус 7, ауд. 102, E-mail: **6d.koa-003@mail.ru**, телефон ученого секретаря: (+992) 917-24-24-83.

С диссертацией можно ознакомиться в научной библиотеке и на официальном сайте Таджикского национального университета (www.tnu.tj).

Автореферат разослан « ____ » « _____ » 2024 г.

Ученый секретарь
диссертационного совета,
доктор экономических наук, профессор Курбонов А.К.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Процессы интеграции Республики Таджикистан в мировую экономическую систему требуют формирования национальной системы бухгалтерского учета и финансовой отчетности, соответствующей принципам и правилам международных стандартов финансовой отчетности (МСФО). При этом необходимо пересмотреть критерии формирования учетной информации, уточнить элементы финансовой отчетности, установить взаимоотношения, порядок их признания и оценки.

С развитием новых экономических связей и расширением сотрудничества предприятий различных отраслей национальной экономики с иностранными хозяйствующими субъектами появились новые стороны, заинтересованные в результатах их деятельности и учетной информации, в результате чего усилились требования к качеству и содержанию финансовой отчетности, представляемых пользователям. Все это привело к необходимости пересмотреть состав и содержание элементов финансовой отчетности хозяйствующих субъектов и адаптировать их к требованиям МСФО.

В условиях применения МСФО при составлении финансовой отчетности необходимо совершенствовать методику ведения учета в целях улучшения процессов отражения информации в ней. При этом особое внимание требуется уделять составу, содержанию и интерпретации информации об основных учетных объектах, среди которых важное место занимают основные средства.

Используемая сегодня на коммерческих предприятиях методика ведения учета основных средств, сложна и противоречива. Недостатки национального законодательства и несовершенство нормативно-правовых актов по бухгалтерскому учету создают препятствия для совершенствования и стандартизации учета основных средств. В частности, из-за противоречий требований налогового законодательства и положений МСФО возникают определенные проблемы при учете амортизации, учете ремонта и модернизации основных средств, в учете амортизационных отчислений в себестоимости. Поэтому учет основных средств должен совершенствоваться и развиваться с точки зрения методологии и организации, а также с точки зрения разработки и соблюдения нормативно-правовых актов и внедрения МСФО. Развитие методики учета основных средств в условиях применения МСФО позволяет улучшить состав и содержание финансовой отчетности и облегчить работу пользователей с представленной в ней информацией об основных средствах. Все сказанное определяет актуальность исследования вопросов учета основных средств в условиях МСФО, разработки и совершенствования его методологии.

В рамках диссертации исследуются теоретические основы развития учета основных средств, осуществляется оценка и критический анализ его современного состояния на предприятиях Республики Таджикистан и на этой основе определяются пути совершенствования методики учета основных средств в условиях применения МСФО.

Степень изученности научной темы. В зарубежной литературе имеется множество публикаций по исследованию теоретических, методических и практических вопросов учета основных средств. Данные аспекты учета основных средств подробно освещены в трудах зарубежных исследователей - А.А. Адаменко, В.П. Астахова, М.А. Бабенко, М.Ф. Ван Бреда, С.В. Воробьева, С.Дж. Грея, Д.А. Ендовицкого, Н.А. Калуцкой, Г.Ю. Касьяновой, М.И. Кутера, Н.Е. Лиснянской, А.Ш. Маргулиса, А.Ф. Мялкиной, Б.Е. Нидлза, В.Ф. Паляя, Н.С. Пласковой, Н.В. Рожковой, О.В. Рожновой, М.М. Соколова, Ю.В. Соколова, В.И. Ткача, Е.С. Хендриксена, С.В. Чеснокова, Д.В. Якимова и другие. Некоторые общие вопросы организации и ведения учета основных средств отражены в публикациях отечественных ученых - Н.А. Абдулмуминзода, И.А. Бобиева, М.Ю. Бобоева, Д.Н. Дадоматова, М.В. Калемуллоева, Б.Х. Каримова, Г.Т. Кадировой, А.К. Курбонова, С.Ф. Низомова, Н.М. Собирзода, А.Д. Табарова, Р.С. Тохировой, К.Х. Хушвахтзода, З.Р. Шарифова, М. Шобекова и других. В работах исследователей Н.Н. Агошковой, Д.Н. Дадоматова, Т.Ю. Дружиловской, Е.С. Дружиловской, Д.А. Карагодина, Б.Х. Каримова, С.Ф. Низомова, Л.И. Проняевой, Дж.В.М. Инигеса, Н.С. Матея исследованы некоторые аспекты вопроса учета основных средств в условиях МСФО.

Следует отметить, что вопросы учета основных средств в связи с внедрением МСФО в национальную систему учета требуют своего исследования и сегодня необходимо провести исследования в направлении развития методики бухгалтерского учета основных средств в условиях МСФО.

Связь исследования с программами (проектами) и научными темами. Основные результаты исследования связаны с Национальной стратегией развития Республики Таджикистан на период до 2030 года (Постановление Правительства Республики Таджикистан от 1 октября 2016 года, № 392), Среднесрочной программой развития Республики Таджикистан на 2021-2025 годы (Постановление Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан от 16 июня 2021 года, № 441), «О дополнительных мерах по внедрению международных стандартов финансовой отчетности в Республике Таджикистан» (Постановление Правительства Республики Таджикистан от 3 мая 2010, № 231), «О дополнительных мерах по регулированию бухгалтерского учета и финансовой отчетности» (Постановление Правительства Республики Таджикистан от 3 апреля 2012 года, № 154). Диссертация выполнена в соответствии с планом научно-исследовательской работы кафедры бухгалтерского учета Национального университета Таджикистана.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования. Цель исследования – разработать теоретико-методические аспекты и практические рекомендации по организации учета основных средств в условиях применения международных стандартов.

Задачи исследования. В диссертации выполняются задачи, соответствующие заявленной цели, такие как:

1. Изучение теоретических аспектов понимания экономической природы и трактовки понятия основных средств как важного объекта бухгалтерского учета.

2. Исследование современных методов оценки основных средств и определение особенностей их учета в связи с вопросами развития методики учета основных средств в контексте МСФО.

3. Анализ современного состояния бухгалтерского учета основных средств в соответствии с целями финансового учета и налогового учета на коммерческих предприятиях, определение возможности его дальнейшего развития.

4. Исследование современных проблем бухгалтерского учета финансового обеспечения восстановления и модернизации основных средств, определение путей совершенствования учета затрат на ремонт основных средств.

5. Изучение управленческих аспектов бухгалтерского учета основных средств и оценка условий применения международных стандартов в управленческом учете основных средств.

6. Определение путей совершенствования методики учета основных средств на основе совершенствования амортизационной политики и приведения ее в соответствие с условиями международных стандартов.

7. Совершенствование процесса подготовки финансовой отчетности и формирования в ней информации об основных средствах как важный аспект приведения национальной учетной системы в соответствие с международными стандартами.

Объектом исследования является практика ведения бухгалтерского учета основных средств на коммерческих предприятиях.

Предметом исследования является теория, методика и практика ведения учета основных средств на коммерческих предприятиях Республики Таджикистан в условиях применения МСФО.

Гипотеза исследования. Гипотеза исследования основана на том, что правильная организация учета основных средств с использованием методики, основанной на международных стандартах и разработанной в соответствии с национальными условиями, способствует развитию бухгалтерского учета основных средств, и в то же время приводит к высокой эффективности управления основными средствами на современных предприятиях.

Теоретические и методологические основы исследования. Диссертация основана на работах зарубежных и отечественных исследователей, посвященных изучению теоретико-методологических проблем организации учета основных средств. В исследовании использованы логические, аналитические, экономико-статистические, экономико-математические, графические, экспертные методы, а также научные методы исключения, сравнения и другие.

Источники данных. Исследование основано на нормативно-правовых актах, постановлениях Правительства Республики Таджикистан в области бухгалтерского учета, приказах Министерства финансов Республики Таджикистан, МСФО, информации бухгалтерского учета и финансовой отчетности коммерческих предприятий, материалах конференций и публикаций в области бухгалтерского учета.

База исследования. Диссертация выполнена в 2020-2023 годах на кафедре бухгалтерского учета Таджикского национального университета.

Научная новизна исследования выражается в обосновании теоретических аспектов и разработке практических рекомендаций по организации бухгалтерского учета основных средств и развитию методики учета основных средств в условиях применения МСФО. В качестве наиболее значимых результатов, имеющих научную новизну в работе выделены следующие положения:

1. Исследованы теоретические и методологические аспекты понимания экономической природы основных средств как важного объекта бухгалтерского учета, уточнено бухгалтерское понятие учета основных средств в отличие от его использования в других экономических науках. Определен статус основных средств в бухгалтерском учете и значение вопроса учета основных средств в системе бухгалтерского учета экономических субъектов.

2. Исследованы вопросы развития методов оценки основных средств с точки зрения влияния их стоимости на показатели экономической эффективности деятельности современных предприятий в условиях применения МСФО, подтверждено их значение и актуальность в системе бухгалтерского учета коммерческих предприятий. Также определены особенности учета основных средств в связи с развитием методики их учета в условиях внедрения МСФО.

3. На основе анализа состояния учета основных средств в свете положений МСФО выявлены и оценены проблемы взаимосвязи финансового учета и налогового учета. Подтверждено значение финансового учета как информационной базы управления основными средствами на коммерческих предприятиях, как средство обеспечения пользователей информацией, в том числе информацией об основных средствах для составления налоговой отчетности (по налогу на доходы юридических лиц).

4. Исследованы современные проблемы учета восстановления и модернизации основных средств, определены пути улучшения учета финансирования затрат на ремонт основных средств, повышения достоверности отражения данных затрат в финансовой отчетности. Разработана методика учета затрат на ремонт основных средств.

5. Исследовано состояние организации и ведения управленческого учета основных средств на коммерческих предприятиях, проанализированы и оценены управленческие аспекты бухгалтерского учета основных средств в контексте внедрения международных стандартов. В целях совершенствования амортизационной политики предлагается реализовать необходимые мероприятия в рамках управленческого учета, в том числе в отношении оптимизации амортизационных вычетов.

6. На основе совершенствования амортизационной политики и ее адаптации к условиям применения МСФО установлены пути совершенствования методики учета основных средств. Подтверждена необходимость углубленного изучения методологических основ процесса воспроизводства основных средств в современных условиях, а также определена роль амортизационных отчислений в финансировании развития технического потенциала экономических субъектов. Предлагаются меры по усилению роли амортизационной политики как элемента учетной политики.

7. Подтверждено, что одним из основных аспектов адаптации национальной системы бухгалтерского учета к условиям применения МСФО является совершенствование процесса включения информации в финансовой отчетности об основных средствах. В связи с этим выявлены основные проблемы первоначальной оценки основных средств и использования понятия ликвидационной стоимости в отечественной практике учета основных средств, а также показаны пути их решения, в том числе посредством применения разработанной методики расчета суммы амортизации основных средств с учетом ликвидационной стоимости.

Положения, выносимые на защиту

1. Исследование теоретических и методологических аспектов понимания экономической природы основных средств, уточнение понятия основных средств в контексте учета, определение различий условий использования этих понятий в других экономических науках, определение статуса основных средств в бухгалтерском учете и подтверждение значения учета основных средств в учетной системе экономических субъектов.

2. Исследование вопросов развития методов оценки основных средств с точки зрения их влияния на показатели деятельности экономических субъектов в контексте МСФО, определение особенностей учета основных средств в связи с развитием методики учета основных средств в условиях применения международных стандартов.

3. Выявление и оценка проблем взаимосвязи финансового учета и налогового учета на основе анализа состояния ведения учета основных средств на современных коммерческих предприятиях, подтверждение значимости финансового учета как информационной базы для эффективного управления основными средствами.

4. Определение основных путей совершенствования учета процессов восстановления основных средств и отражения в финансовой отчетности связанных с ним затрат на основе исследования и оценки проблем бухгалтерского учета финансового обеспечения операций по ремонту и модернизации основных средств на современных предприятиях.

5. Исследование и описание управленческих аспектов учета основных средств в контексте международных стандартов, анализ и оценка состояния управленческого учета основных средств в связи с улучшением амортизационной политики в рамках управленческого учета.

6. Определение путей совершенствования методики учета основных средств на основе совершенствования амортизационной политики и ее адаптации к условиям применения МСФО, подтверждение необходимости углубленного изучения методологии воспроизводства основных средств в целях определения роли амортизационных отчислений в финансировании развития технического потенциала экономических субъектов.

7. Подтверждение необходимости установления совершенствования процесса формирования отчетной информации об основных средствах как основного аспекта адаптации национальной учетной системы к условиям

МСФО, показать пути решения проблем определения стоимости основных средств посредством применения методики расчета амортизации с учетом ликвидационной стоимости.

Теоретическая и практическая значимость исследования.

Теоретические положения, разработанные в диссертации, смогут признаться как важный вклад в развитии бухгалтерского учета основных средств в условиях МСФО. Теоретические результаты диссертации создают возможности выполнения исследований в направлении формирования и развития учета основных средств как важного раздела учетной системы экономических субъектов. Практическая значимость исследования выражается в использовании положений и предложенных рекомендаций Министерством финансов Республики Таджикистан и администраций коммерческих предприятий для реализации в учетные системы экономических субъектов. Практическая реализация разработанных положений позволяет повысить эффективность бухгалтерского учета основных средств в экономических субъектах.

Степень достоверности результатов исследования подтверждается применением специальных методов в ходе выполнения исследования, достоверностью данных, достаточным объемом исследуемых материалов, статистической обработкой результатов исследований, публикациями, выступлениями на научно-практических конференциях. Выводы и рекомендации основаны на научном анализе результатов теоретических и практических исследований.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности.

Исследование проведено в рамках содержания следующих пунктов Паспорта специальностей ВАК при Президенте Республики Таджикистан по научной специальности 6D050800 – Учет и аудит (6D050801 – Бухгалтерский учет и аудит): 1.2. Методология построения учетных показателей, характеризующих социально-экономические совокупности на микро и макроуровнях, 1.3. Методологические основы и целевые установки бухгалтерского учета, 1.5. Регулирование и стандартизация правил ведения бухгалтерского учета при формировании отчетных данных, 1.6. Адаптация различных систем бухгалтерского учета, их соответствие международным стандартам.

Личный вклад соискателя ученой степени. Личный вклад автора выражается в анализе и обобщении, систематизации, уточнении и дополнении теоретических и практических подходов к организации и ведению бухгалтерского учета основных средств в условиях МСФО и развитии методики учета основных средств в современных предприятиях. Дополнено и уточнено определение основных средств, разработаны методики расчета суммы амортизации основных средств, учета затрат на ремонт и модернизацию основных средств, расчета суммы амортизации основных средств с учетом ликвидационной стоимости.

Апробация и внедрение результатов исследования. Результаты исследований представлены в виде научных докладов и практических рекомендаций и получили положительные отзывы на международных и

республиканских конференциях «Вопросы экономики и управления: современное состояние актуальных проблем» (Москва, 2023), «Экономика, бизнес, инновации» (Пенза, 2023), «Экономика, финансы, учет, анализ и аудит: стратегические приоритеты развития в условиях цифровой экономики» (Душанбе, 2022), «Современное состояние и перспективы развития бухгалтерского учета, анализа и аудита в Республике Таджикистан» (Душанбе, 2021) и другие. Разработанные рекомендации могут быть использованы в системах бухгалтерского учета коммерческих предприятий. Теоретические положения и практические рекомендации исследования используются в учебном процессе бакалавриата по специализации «Бухгалтерский учет, анализ и аудит».

Публикации по теме диссертации. По теме исследования опубликовано 26 научных работ, общим объемом 10,5 п.л. (в т.ч. 8,5 авторских), из них 6 статей опубликовано в рецензируемых научных журналах.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения и списка литературы из 148 наименований. Текст диссертации изложен в 186 страницах, включает 9 рисунков, 14 таблиц и 3 формулы.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ

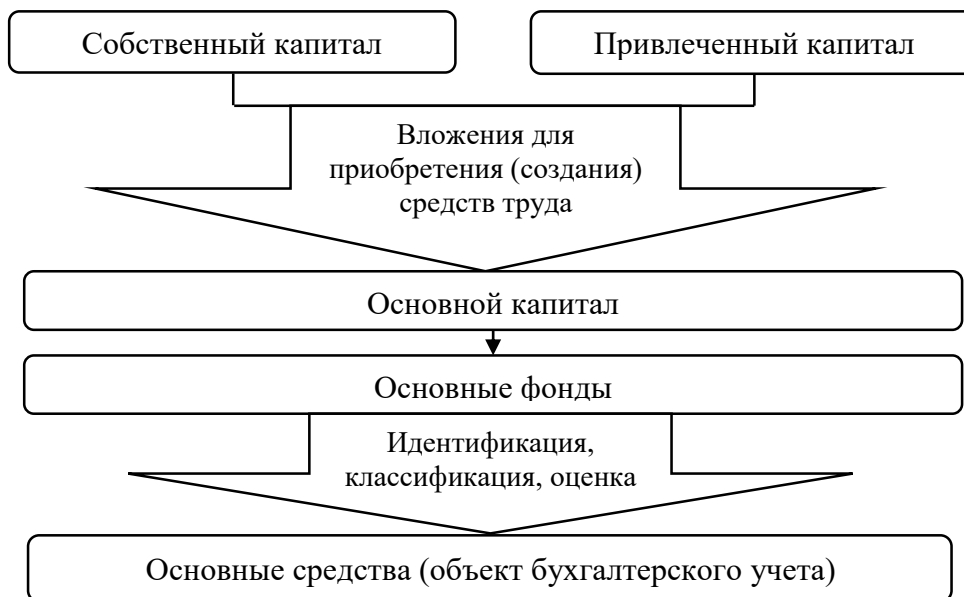
Во введении обосновывается актуальность темы исследования, обозначена степень изученности научной темы, определены цель, задачи, объект и предмет исследования, приведены сведения об основных характеристиках диссертации.

В первой главе - «Теоретические основы и методологические аспекты учета основных средств» уточняется экономическая сущность понятия «основные средства» как объекта бухгалтерского учета, исследуются методы и методология оценки и переоценки основных средств, определены и оценены особенности учета основных средств в условиях применения МСФО.

Очевидно, что хозяйственная деятельность экономического субъекта осуществляется при непосредственном участии долгосрочных активов. В научных публикациях и учебниках, применительно к долгосрочным активам принято использовать понятия «внеоборотные активы» (бухгалтерская литература) и «постоянные активы» (экономическая литература). Однако, на наш взгляд, эти понятия не соответствуют долгосрочным активам, поскольку, как следует из значения «внеоборотных» активов, они не участвуют в хозяйственном обороте. Понятие «постоянные активы» также неверно, поскольку подразумевает, что активы будут оставаться вечно.

В литературе наряду с понятием «основные средства» используется также понятие «основные фонды». В экономической литературе и литературе по финансовому анализу более заметно использование понятия «основные фонды», в литературе в области бухгалтерского учета – использование понятия «основные средства». Авторы, часто поясняя разницу между данными понятиями отмечают, что денежная стоимость средств производства представляется через основные фонды, а основные средства – образуют их физическое состояние. На наш взгляд, «основные фонды» - более широкое понятие, чем «основные средства». К основным фондам относятся не только активы, которые отражаются в учете в группе счетов 11000 «Основные

средства». Некоторые имущества в зависимости от их экономических характеристик, физического состава и формы являются объектами основных средств, но не признаются как основные средства в бухгалтерском учете и финансовой отчетности. Учитывая эти утверждения, можно подтвердить, что основные средства составляют часть основных фондов и основного капитала. На рисунке 1 опишем отношение понятий капитала (собственного и привлеченного) и основных средств как объекта бухгалтерского учета.

Рисунок 1. – Соотношение понятий «основной капитал», «основные фонды» и «основные средства»

Источник: разработка автора на основе литературы

Таким образом, в учете основным капиталом является часть капитала предприятия, которая вложена на приобретение (строительство) средств производства, в совокупности составляющие основные фонды. Основные фонды признаются объектами учета - основными средствами только в том случае, если каждый из них в соответствии с установленными критериями прошел процедуру идентификации, а также был классифицирован и оценен.

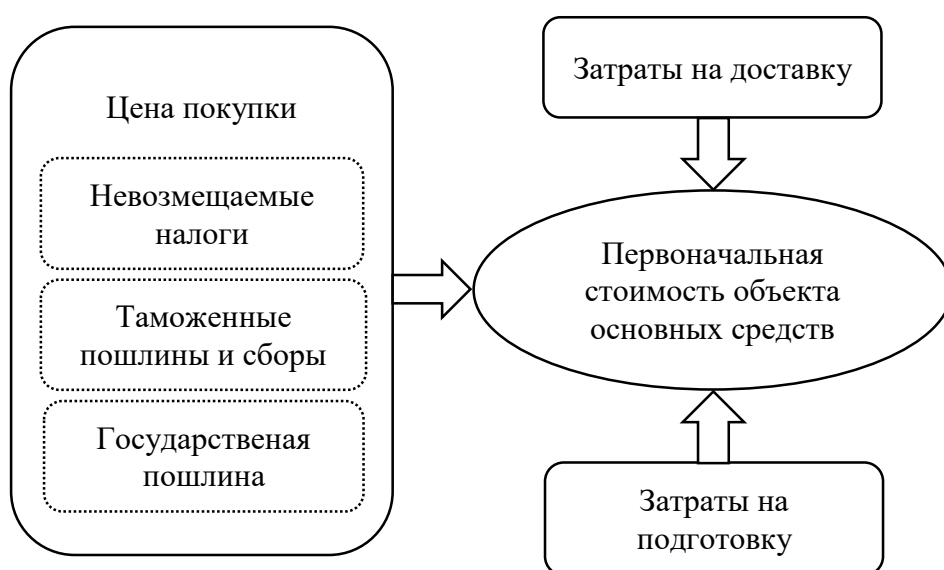
В литературе используются разные подходы к трактовке понятия «основные средства». Однако в своем исследовании мы обращаем внимание на те подходы, которые разрабатываются и предлагаются учеными и исследователями в области бухгалтерского учета. Большинство авторов обращают внимание на такие критерии признания основных средств объектом учета: значимость, цель использования, срок использования. Большой интерес проявляется именно к сроку полезного использования, который связан с понятием амортизации.

В исследовании мы проанализировали различные точки зрения на понятие амортизации и пришли к выводу, что амортизация – это не физический процесс (как физический износ) и не моральный процесс (как моральный износ), а финансовый процесс, позволяющий предприятию вернуть сумму, затраченную на покупку (создании) объекта основных средств включить в себестоимость и возместить ее через выручку.

Большое количество существующих подходов к объяснению природы основных средств, а также положений по их классификации и признанию в бухгалтерском учете свидетельствуют о важности вопроса учета основных средств в системе бухгалтерского учета. Разработка полного и правильного толкования понятия и изложение природы основных средств позволяет сформировать экономически правильную модель учета основных средств. Используя эту модель, все операции с основными средствами можно достоверно отразить в бухгалтерские счета предприятия, а достоверная информация о них может быть представлена заинтересованным пользователям посредством финансовой отчетности.

Применение МСФО в национальной практике учета и подготовки финансовой отчетности делает еще более актуальным вопрос развития методов оценки основных средств с точки зрения влияния их измененной стоимости на показатели экономической эффективности современных предприятий. Оценка – метод бухгалтерского учета, который устанавливает реалистичную стоимость учетных объектов. Реалистичная оценка объектов бухгалтерского учета позволяет повысить достоверность бухгалтерского учета, сделать точной информацию, формирующую финансовую отчетность, наиболее достоверно оценить финансовое положение предприятия.

Исследования в рамках диссертации показали, что в литературе имеется различные точки зрения в отношении классификации видов стоимости и методов оценки учетных объектов. Большинство авторов считают приемлемыми подходы исторической оценки и рыночной оценки в качестве основных классификационных признаков выделения видов стоимости основных средств. Таким образом, как подтверждается в диссертации, первоначальная стоимость основных средств, признаваемых в бухгалтерском балансе, состоит из следующих элементов (рисунок 2):

Рисунок 2. – Элементы первоначальной стоимости объекта основных средств
Источник: разработка автора на основе литературы

В таблице 1 описан порядок формирования первоначальной стоимости объекта основных средств - производственного оборудования с образцовым примером. Согласно данных таблицы первоначальная стоимость производственного оборудования составляет 5214400 сомони.

Таблица 1. – Порядок формирования первоначальной стоимости производственного оборудования

Хозяйственная операция	Сумма, сомони	Связь счетов	
		Дт	Кт
1. Приобретено производственное оборудование*	5186000	11020.4**	22040
2. Оплачен счет поставщика за приобретенное оборудование	5186000	22040	10210
3. Получен счет транспортной фирмы по доставке оборудования	14000	11020.4	22040
4. Оплачен счет транспортной фирмы	14000	22040	10210
5. Производственное оборудование установлено	12000 2400	11020.4	22210 22240
6. Производственное оборудование сдано в эксплуатацию	5214400	11020.1***	11020.4
* В данной проводке счет 10540 «Возмещаемые налоги» не участвует, поскольку статьей 266 (абзац 6 часть 6) Налогового кодекса Республики Таджикистан не допускается возмещение налога на добавленную стоимость, уплаченной при приобретении, производстве, строительстве, монтаже и установке, а также восстановление (ремонте) амортизируемых активов. Статьей 190 (часть 6) данного кодекса предусмотрено, что такой налог прибавляется к первоначальной стоимости активов. **Счет 11020.4 «Машины и оборудования в запасе (на складе)» - предложен автором ***Счет 11020.1 «Машины и оборудования в эксплуатации» - предложен автором Примечание: счета 11020.1 и 11020.4 предложены в пределах возможностей официального плана счетов.			

Источник: разработка автора

В диссертации доказано, что именно справедливая стоимость относительно реалистично отражает стоимость объекта основных средств. Поэтому его использование при учете основных средств приветствуется, так как оно более соответствует рыночной цене. В целях формирования единой методики оценки и переоценки основных средств в системе бухгалтерского учета Республики Таджикистан, приведения ее в соответствие с МСФО, считаем приемлемым использовать справедливую стоимость в качестве их переоцененной суммы.

Основные средства относятся к группе долгосрочных активов, которые в отличие от других объектов учета имеют свои отличительные особенности. Важные особенности учета основных средств больше зависят от критериев их признания в бухгалтерском балансе. Для определения этих особенностей рассмотрим критерии признания основных средств, на основе анализа

содержания международного стандарта МСФО (IAS) 16 и национальных правил, содержащихся в ПБУ 4/2002 (таблица 2).

Таблица 2. – Критерии признания основных средств

МСФО (IAS) 16 «Основные средства»	ПБУ 4/2002 «Учет основных средств»
Предназначены для использования в процессе производства или поставки товаров и услуг, сдачи в аренду или административных целей.	Использование в процессе производства продукции, при выполнении работ или услуг, для административных нужд.
Предусматривается их использование более чем в одном отчетном периоде.	Длительное использование, срок полезного использования более 12 месяцев.
Возможно, предприятие получит будущие экономические выгоды, связанные с активом.	Предприятие не намерено продавать в будущем эти активы.
Первоначальную стоимость объекта можно достоверно оценить.	Возможность принесения экономической выгоды (дохода) предприятию в будущем.

Источник: разработка автора

Как видно из таблицы 2, условия признания имущества объектом основных средств схожи как в международных стандартах, так и в национальных учетных правилах, и в обоих документах фигурируют следующие общие положения:

- возможность участия основных средств в процессе производства продукции или услуги, выполнении работ, в процессе управления предприятием;
- возможность длительного использования основных средств (сроком свыше 12 месяцев);
- отсутствие у предприятия намерения в будущем продать данный объект;
- способность основных средств привлекать на предприятие дополнительный капитал в будущем;
- очевидность точного определения первоначальной стоимости объекта основных средств.

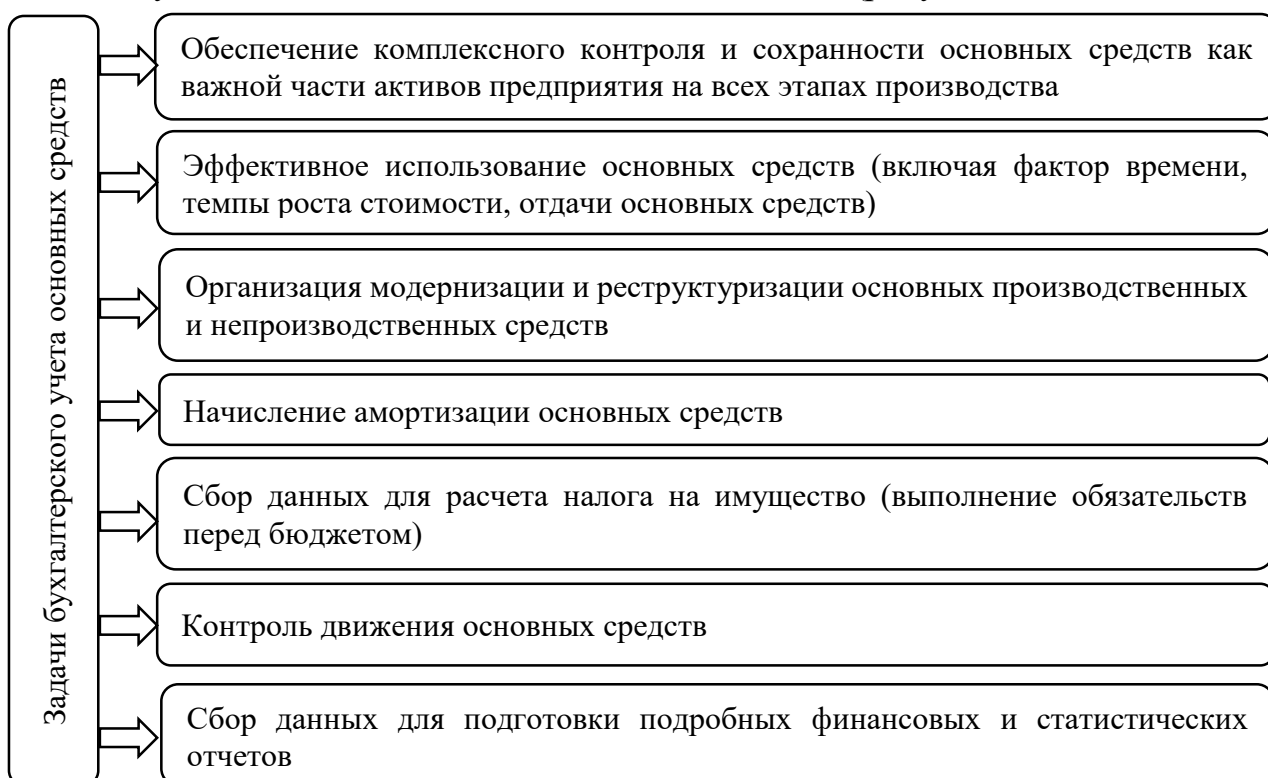
Во **второй главе** - «Оценка современного состояния учета основных средств» проводится анализ современного состояния учета основных средств в коммерческих предприятиях Республики Таджикистан, определены возможности его дальнейшего развития, выявлены и оценены проблемы бухгалтерского учета финансового обеспечения восстановления и модернизации основных средств. Исследованы условия использования международных стандартов в управленческом учете основных средств.

Как показывает исследование содержания финансовой отчетности большинства коммерческих предприятий Республики Таджикистан, информация об основных средствах, представленная сегодня в финансовой отчетности, не всегда является полной и достоверной, поскольку положения законодательства Республики Таджикистан, в том числе налоговое законодательство часто противоречат положениям МСФО об учете основных

средств. В связи с этим имеется очевидная необходимость совершенствовать процессы бухгалтерского учета основных средств.

В диссертации подтверждено, что на сегодняшний день вопрос противоречий между финансового учета и налогового учета является одной из основных проблем в системе бухгалтерского учета экономических субъектов Республики Таджикистан. Потому что наличие и стоимость основных средств влияет на величину обязательств экономических субъектов, возникающих в связи с налогом на доходы юридических лиц.

Изучение состояния бухгалтерского учета на коммерческих предприятиях, действующих в различных отраслях экономики Республики Таджикистан, в том числе в сфере промышленности и строительства (ЗАО «Комбинат металлургии тоджик» – металлургическая промышленность, ООО «ИИ Нассочии Точик», - текстильная промышленность, ООО «Фабрикаи каннодии Ширин» - пищевая промышленность, ООО «Бунёди Рогун» - строительная отрасль и другие) показали, что организация учета основных средств зависит от особенностей производства, организационной структуры и операционной деятельности предприятия. В учете основных средств на этих предприятиях внимание уделяется выполнению его основных задач (рисунок 3).

Рисунок 3. – Задачи бухгалтерского учета основных средств на современных предприятиях

Источник: разработка автора на основе изучения деятельности предприятий и литературы

Мы рассмотрели состояние учета основных средств в свете положений МСФО и требований законодательства и нормативных актов Республики Таджикистан и определили, что проблемы с взаимосвязью бухгалтерского и

налогового учета существуют на всех предприятиях - плательщиках налога на доходы юридических лиц. В результате изучения систем бухгалтерского учета на коммерческих предприятиях можно подтвердить, что финансовый учет выступая в качестве информационной базы для управления основными средствами предприятия, имеет существенное значение в обеспечении внутренних и внешних пользователей необходимой информацией, в том числе сведениями об основных средствах для составления налоговой отчетности (по налогу на доходы юридических лиц).

С переходом Республики Таджикистан к рыночным отношениям и введением реформ национальной системы бухгалтерского учета произошли принципиальные изменения в порядке учета основных средств. При этом реформы затронули также важный аспект учета - финансовое обеспечение восстановления и модернизации основных средств. Наше исследование показало, что на сегодняшний день основной проблемой учета восстановления основных средств является отсутствие в нормативно-правовых документах определения понятий, относящихся к этой области учета, и их трактовки, а также наличие различных правил в финансовом и налоговом учете.

Одной из современных проблем бухгалтерского и налогового учета при восстановлении основных средств является правильная классификация восстановительных работ. Предприятия склонны классифицировать восстановительные работы как ремонт, поскольку затраты на ремонт можно сразу списать на текущие расходы, что снижает сумму налогооблагаемого дохода предприятия. Затраты на модернизацию и реструктуризацию основных средств компенсируются через включения их в амортизацию.

Из положений статьи 202 Налогового кодекса Республики Таджикистан следует, что если фактическая стоимость ремонта основных средств находится в пределах 10% стоимостного баланса объектов, входящих в состав группы основных средств, соответствующей отремонтированному объекту на конец отчетного года, в котором были осуществлены ремонтные работы, то затраты на ремонт прибавляются к себестоимости, затраты сверх данного рубежа прибавляются к стоимостному балансу группы. Фактические затраты на ремонт списываются поводкой по дебету счета 10730 «Незавершенное производство» и кредиту счетов 10720 «Сырье и материалы», 10770 «Запасные части», 22210 «Зарплата к выплате», 22240 «Социальный налог к выплате» и других.

Хотя в действующем плане счетов не предусмотрен специальный счет для учета резерва на ремонт основных средств, экономические субъекты могут использовать для этой цели счет 22440 «Прочие начисленные резервы», либо ввести в свой рабочий план счетов отдельный счет 22450 «Резерв на ремонт основных средств».

Метод списания затрат на ремонт через расходы будущих периодов применяется в случаях, когда ремонт основных средств осуществляется неравномерно в течение года, а также при необходимости выполнения большого объема неожиданных ремонтных работ. Однако в действующем плане счетов не предусмотрен счет для учета расходов будущих периодов. Существующие счета

группы 10800 «Расходы, оплаченные авансом» для этой цели не подходят, так как предназначены они для учета авансовых платежей, уплаченных в счет будущих поставок работ и услуг. Так, предприятия в своем рабочем плане счетов могут, например, предусмотреть счет 10840 «Расходы будущих периодов» и использовать его, в том числе, для отражения стоимости ремонтных работ и материалов (запасных частей), израсходованных при ремонте основных средств.

При выполнении ремонтных работ подрядным способом поступление счетов-фактур подрядчиков отражается путем составления проводки по дебету счета 10840 «Расходы будущих периодов» и кредитованию счета 22040 «Прочие счета к оплате». Если предприятие само осуществляет ремонт основных средств, то отражение фактических затрат отражается проводкой по дебету счета 10840 «Расходы будущих периодов» и кредитованию счетов 10720 «Сырье и материалы», 10770 «Запасные части», 22210 «Зарплата к выплате», 22240 «Социальный налог к выплате» и др. После завершения ремонта фактические затраты равными суммами прибавляются к затратам отчетных периодов.

Таким образом, в диссертации подтверждается, что правильный учет восстановления (ремонта) основных средств является важнейшим фактором обеспечения эффективного использования основных средств в современных условиях.

В диссертации важное внимание также уделено вопросу управленческого учета основных средств в условиях применения международных стандартов. Выявлено, что управленческий учет на предприятиях, в отличие от финансового, является относительно самостоятельным, не требует единых правил и стандартов его организации и ведения. Существуют определенные нормы и правила, регулирующие финансовый учет, в том числе МСФО, которые в современных условиях могут с пользой использоваться и в управленческом учете. Использование международных стандартов в управленческом учете позволяет повысить достоверность управленческой отчетности и принимать на этой основе более качественные управленческие решения.

В управленческом учете основных средств важнейшим аспектом является учет амортизации. Амортизация основных средств важна, поскольку начисленная амортизация является надежным источником финансирования основных средств. Вопросы формирования амортизационных резервов и их использования по назначению должны быть включены в амортизационную политику. Реализация амортизационной политики на предприятии является основным направлением деятельности в рамках управленческого учета. Информация об амортизации формируется в рамках финансового учета, а ее упорядочение и анализ осуществляется в управленческом учете. Также данная информация является важным элементом налогового учета (налога на доходы юридических лиц).

В управленческом учете при расчетах для улучшения формирования и модернизации основных производственных средств следует учитывать, что первоначальная стоимость и срок использования объектов изменяются во времени. Кроме того, стоимость выбывших из производства основных средств

может отличаться от стоимости их замены. В таких случаях первоначальная стоимость основных средств корректируется переоценкой. Для учета влияния инфляции и технического развития приемлемым является начисление амортизации основных средств на основе восстановительной стоимости по формуле сложных процентов.

В третьей главе - «Пути совершенствования методики учета основных средств в условиях применения международных стандартов» обсуждаются вопросы совершенствования амортизационной политики на предприятиях и ее адаптации к условиям применения МСФО, определены пути совершенствования процесса формирования отчетной информации об основных средствах.

Следует отметить, что официальная статистика Республики Таджикистан не публикует информацию об уровне работоспособности (изношенности) основных средств, о доле амортизации в структуре источников инвестиций в основной капитал и в составе собственных активов предприятий, а также другие статистические аспекты, связанные с амортизацией. Поэтому встречаются проблемы в изучении и оценке роли амортизационной политики как важного элемента финансовой политики и бухгалтерского учета предприятий.

Наше исследование показывает, что в Республике Таджикистан с начала реформ и перестройки экономических и финансовых отношений государство сознательно утратило контроль над воспроизводством основных средств. С внедрением идей самофинансирования и самоокупаемости накопленные суммы амортизации на предприятиях стали использоваться не целенаправленно.

Сегодня для государства насущной задачей является проблема инфляции, поскольку она влияет на длительный процесс возмещения стоимости изношенных основных средств и приводит к снижению стоимости накопленных сумм амортизации. В результате накопленные суммы амортизации теряют способность полностью восстанавливать основные средства, и предприятия вынуждены привлекать средства из других источников. Поэтому актуальным является поиск и нахождение метода, который способствует замены изношенных основных средств и приемлем для предприятий. То есть для замены изношенных основных средств предприятие должно иметь средства в виде накопленной амортизации, достаточные для восстановления их первоначальной стоимости с учетом влияния инфляции. При этом, методика установленная для начисления амортизации должна учитывать интересы государства и предприятий.

На основе анализа и оценки условий применения методов начисления амортизации, которые законодательство Республики Таджикистан допускает их использование, можно подтвердить, что на сегодняшний день они не могут обеспечить полную модернизацию основных средств предприятий в условиях инфляции. Для решения этой проблемы более правильным подходом является метод ускоренной амортизации.

В целях стимулирования модернизации основных средств предлагаем, чтобы при установлении срока амортизации определять их сроки полезного использования и нормы амортизационных вычетов, исходя из технических условий основных средств, указанных в их техническом паспорте, а также с

учетом международной практики. В связи с этим, положения Налогового кодекса Республики Таджикистан, в которых говорится об амортизации основных средств (глава 29 «Вычеты по основным средствам и нематериальным активам»), а также другие нормативные методические документы, связанные с регламентацией различных аспектов учета основных средств, должны быть согласованы с международными стандартами. Для объектов 4-й амортизационной группы рекомендуется использовать метод уменьшающегося остатка с коэффициентом ускорения, равным 2, и применять его как в бухгалтерском финансовом, так и в налоговом учете. Данное действие, прежде всего, позволяет увеличить объем средств предприятий, не облагаемых налогом на доходы юридических лиц, и в то же время создать основы для быстрой модернизации активной части основных фондов.

Низкий уровень достоверности и своевременности информации о хозяйственных операциях, связанных с приобретением, строительством, принятием к учету объектов основных средств, перемещением, использованием, содержанием, восстановлением (ремонт) и улучшением их использования, создают препятствия при принятии соответствующих управленческих решений, обеспечивающих успешную деятельность экономического субъекта. Поэтому для формирования адекватных информационных потоков в целях удовлетворения потребностей руководства и менеджмента предприятия эти недостатки следует устранить.

Методика учета основных средств и формирования информации о них в финансовой отчетности сложна и противоречива. Недостатки национального финансово-экономического законодательства, затрагивающие сферу бухгалтерского учета, создают определенные препятствия для совершенствования процесса формирования информации об основных средствах в финансовой отчетности. Установленные нормативными актами, в том числе национальными положениями по бухгалтерскому учету, правила ведения учета, к сожалению, имеют ряд отличий от положений МСФО.

Сегодня одной из насущных задач учета основных средств является определение остаточной стоимости. Данное понятие трактуется в международной практике как ликвидационную стоимость, а положения МСФО 16 «Основные средства» предусматривают включение его в первоначальную стоимость основных средств как заранее рассчитанную сумму затрат на ликвидацию объекта основных средств (демонтаж, транспортировка, восстановление земельного участка, занимаемого объектом). То есть остаточная стоимость в международной практике учета рассчитывается как стоимость ликвидации объекта основных средств - стоимость годных к использованию запасных частей (полезных отходов), полученных в результате выбытия (вывода из эксплуатации) объекта основных средств, или стоимость реализации объекта основных средств за вычетом себестоимости реализации, которая рассчитывается заранее и вычитается из амортизируемой стоимости. Отсутствие учета стоимости ликвидации приводит к неточному расчету амортизационных отчислений и, как следствие, к искажению финансового положения предприятия.

Поскольку в практике учета основных средств в Республике Таджикистан при определении амортизируемой стоимости основных средств не учитывается показатель ликвидационной стоимости, суммы амортизации, рассчитанные в отчетных периодах, могут быть нереалистичными. Поэтому, в целях более реалистичного определения сумм амортизационных отчислений мы рекомендуем учитывать показатель ликвидационной стоимости при расчете амортизации основных средств. Для этого также требуется ввести соответствующие корректировки в положения налогового законодательства, а также в положениях других нормативно-правовых актов, касающиеся регулированием норм амортизационных отчислений.

В диссертации с использованием образцовых данных разработана методика расчета суммы амортизации основных средств с учетом ликвидационной стоимости. При решении образцовой задачи предположено, что первоначальная стоимость объекта основных средств (производственного оборудования) составляет 5200000 сомони, срок его полезного использования - 12,5 лет, возможная стоимость оборудования в конце срока полезного использования (полезные отходы) - 850000 сомони, ожидаемые затраты на его ликвидацию - 42000 сомони (зарплата работников, социальный налог и др.). На основе данной информации рассчитаны ликвидационная стоимость, амортизируемая стоимость и ежегодная сумма амортизации оборудования (таблица 3).

Таблица 3. – Методика расчета суммы амортизации основных средств с учетом ликвидационной стоимости

Расчетный показатель	Величина показателя
1. Цена приобретения производственного оборудования, сомони	5200000
2. Затраты на установку производственного оборудования (заработная плата, социальный налог), сомони	14400
2. Срок полезного использования оборудования, лет	12,5
3. Возможная стоимость производственного оборудования в конце срока полезного использования, сомони	850000
4. Затраты на ликвидацию оборудования, сомони	42000
5. Ликвидационная стоимость (строка 3 – строка 4)	808000
6. Амортизируемая стоимость оборудования (строка 1 – строка 5)	4406400
7. Ежегодная сумма амортизации оборудования (строка 6 ÷ строка 2)	352512

Источник: разработка автора

При использовании показателей ликвидационной и амортизируемой стоимости возникает необходимость разработки примерных проводок для отражения их в бухгалтерском учете. Поэтому мы рекомендуем открыть аналитические счета по каждому синтетическому счету учета основных средств. В таблице 4 описан порядок открытия аналитических счетов по синтетическому счету первого порядка – 11020 «Машины и оборудование».

Таблица 4. – Аналитические счета для учета амортизации машин и оборудования

Счет первого порядка (синтетический)	Счет второго порядка (аналитический)	Счет третьего порядка (аналитический)
11020 «Машины и оборудование»	11020.1 «Машины и оборудование в эксплуатации»	11020.1.1 «Амортизируемая стоимость машины и оборудования»
		11020.1.2 «Ликвидационная стоимость машины и оборудования»
	11020.2 «Машины и оборудование при выбытии»	
	11020.3 «Машины и оборудование, сданные в аренду»	
	11020.4 «Машины и оборудование в запасе (на складе)»	

Источник: разработка автора

Отметим, что законодательные и нормативные акты Республики Таджикистан, касающиеся учета основных средств и отражения информации о них в финансовой отчетности, в основном отвечают требованиям по регистрации, сохранности основных средств, предоставлению необходимой информации для управления и контроля за их эффективным использованием. Однако в результате исследования установлено, что процессы учета, оценки и отражения информации об основных средствах в финансовой отчетности имеют серьезные недостатки, и их можно устранить, используя преимуществ международной практики ведения бухгалтерского учета и составления финансовой отчетности. Поэтому, на наш взгляд, выявление проблем в учете основных средств, а также основных путей их решения способствует повышению качества финансовой отчетности экономических субъектов и достоверности представленной в ней информации об основных средствах.

ВЫВОДЫ И РЕКОМЕНДАЦИИ

Основные научные результаты диссертации

Проведенное исследование позволило разработать ряд теоретических положений, практических рекомендаций и предложений по развитию теории, методики и практики учета основных средств в условиях применения международных стандартов финансовой отчетности. К наиболее важным выводам, сделанным по результатам исследования, относятся:

1. Основные средства являются важным элементом основного капитала экономического субъекта и его долгосрочных активов. Однако существует различие в содержании понятий основного капитала и долгосрочных активов:

каждый долгосрочный актив, признаваемый в бухгалтерском балансе экономического субъекта, обязательно входит в состав основного капитала экономического субъекта, однако не все составляющие основной капитал компоненты могут быть признаны в бухгалтерском балансе в качестве долгосрочных активов, тем более как основные средства. Таким образом, в диссертации заявлено мнение автора о том, что объектами бухгалтерского учета наряду с другими объектами являются в том числе основные средства, как важнейшие составляющие основного капитала, и источники их финансирования. При этом сам основной капитал не является объектом бухгалтерского учета и информация о нем в финансовой отчетности не представляется. Так, в стороне актива баланса отражаются основные средства, а в стороне обязательств и собственного капитала - источники формирования основных средств [2-А; 12-А; 18-А; 20-А].

2. Развитие методов управления основными средствами сопутствует с развитием практики учета и составления финансовой отчетности. Внедрение МСФО в национальную учетную практику делает актуальным вопросы развития методов оценки основных средств с точки зрения влияния их стоимости на показатели экономической эффективности современных предприятий. В бухгалтерском учете выбор методов оценки и переоценки основных средств зависит от экономического содержания конкретных объектов основных средств. В связи с тем, что положения международных стандартов не всегда соответствуют практике и национальным правилам бухгалтерского учета основных средств, их использование невозможно без пересмотра методов и методологической базы оценки и переоценки основных средств, действующих в национальной четной системе [5-А; 23-А; 25-А].

3. Основные средства в отличие от других объектов учета, имеют свои отличительные особенности. Эти особенности вытекают из природы долгосрочных активов и, в свою очередь, влияют на порядок ведения учета и отражения информации об основных средствах в финансовой отчетности. При этом существенная длительность срока полезного использования основных средств является наиболее важным для организации и ведения бухгалтерского учета и определяет содержание большинства других вопросов учета основных средств. Особые требования стандартов МСФО, касающиеся основным средствам, также могут оказать существенное влияние на реалистичное отражение объектов основных средств в финансовой отчетности. Поэтому при первоначальном применении международных стандартов следует учитывать одно из шести исключений, установленных МСФО (IFRS) 1 «Первое применение МСФО». То есть при переоценке основных средств в качестве стоимости, ожидаемой на дату переоценки рекомендуется принять стоимость объекта основных средств, более близкую к балансовой стоимости, определяемой на основе исторического подхода и его справедливую стоимость [2-А; 8-А; 12-А; 22-А].

4. Изучение состояния бухгалтерского учета и составления финансовой отчетности на большинстве предприятий Республики Таджикистан показывает,

что по прошествии длительного периода времени с начала реформ в отрасли, внедрение МСФО в национальную систему бухгалтерского учета все же не завершено. В системах бухгалтерского учета экономических субъектов, в том числе в учете основных средств, остается множество проблем и спорных вопросов. Вопрос противоречия финансового учета и налогового учета является одной из основных проблем в системе бухгалтерского учета экономических субъектов Республики Таджикистан. Потому что наличие и стоимость основных средств влияет на величину обязательств экономических субъектов, возникающих в связи с налогом на доходы юридических лиц. Содержание налогового законодательства позволяет использовать методические и организационные основы для обеспечения надлежащего ведения налогового учета. Однако при этом миссия финансового учета, заключающаяся в предоставлении достоверной и обоснованной информации о финансовом положении и показателях результатов деятельности предприятия основному пользователю финансовой отчетности – собственнику, не выполняется. Соблюдение требований налогового законодательства ограничивает применение МСФО и национальных положений по бухгалтерскому учету [1-А; 6-А; 13-А; 14-А; 24-А].

5. На сегодняшний день основной проблемой учета восстановления основных средств является отсутствие в нормативно-правовых документах определения понятий, относящихся к данному направлению учета, и их трактовки, а также наличие различий в правилах финансового и налогового учета. При классификации восстановительных работ предприятия стараются большинство из них классифицировать как ремонт, и включать их затраты в состав расходов на ремонт, поскольку такие затраты можно сразу списать на текущие расходы, что уменьшает сумму налогооблагаемого дохода предприятия. Затраты на модернизацию и реструктуризацию основных средств возмещаются за счет амортизации и таким образом компенсируются, так как прибавляются к балансовой стоимости модернизированных и реструктуризованных объектов. С учетом содержания нормативных документов по бухгалтерскому учету и налогового законодательства Республики Таджикистан предприятия могут переносить затраты на ремонт либо на себестоимость продукции (работ, услуг), либо на стоимость отремонтированных основных средств [3-А; 10-А; 11-А; 15-А; 17-А].

6. Качество управления основными средствами влияет на большинство показателей хозяйственной деятельности предприятия. В связи с этим сегодня оперативная информация о состоянии основных средств необходима работникам системы управления для обеспечения принятия надлежащих и своевременных управленческих решений. Разумеется, такая информация формируется в системе управленческого учета и представляется пользователям – специалистам и руководству предприятия через управленческие отчеты для обоснования управленческих решений. Управленческий учет на предприятиях, в отличие от финансового учета, относительно самостоятелен и единых правил или стандартов для его организации и ведения не требуется. В управленческом учете

основных средств важнейшим аспектом является учет амортизации, поскольку начисленные суммы амортизации являются надежным собственным источником финансирования основных средств. Ежемесячные суммы начисленной амортизации основных средств поступают на расчетный счет предприятия через цену реализации и смешиваются с другими средствами предприятия [1-А; 4-А; 18-А; 21-А].

7. Амортизационная политика является важным рычагом воздействия как на национальную экономику, так и на экономическую деятельность отдельных ее субъектов. Сегодня амортизация не выполняет свою главную миссию – создание условий для финансового обеспечения воспроизводства основных средств, а превратилась в источник формирования оборотных средств. В результате экономических реформ амортизация как экономическое понятие утратила способность выполнять свои основные задачи – возмещать стоимость основных средств, собирать средства на их восстановление, подготавливать информацию о работоспособном состоянии основных средств и стимулировать развитие технического потенциала деятельности предприятий. В рамках экономических субъектов амортизационная политика как элемент финансовой политики и бухгалтерского учета должна быть важным инструментом обеспечения стратегии финансового развития предприятия. Толчком к процессу модернизации и технической реконструкции предприятий реального сектора должны стать амортизационные отчисления. Осуществление реформ в области амортизационной политики позволит увеличить источники финансирования инвестиций в основные средства для восстановления национальной экономики, а также повысить скорость развития производственных технологий за счет их модернизации путем вывода из эксплуатации их доли до окончания срока их полезного использования. Переход Республики Таджикистан к инновационной экономике может быть обеспечен только путем разработки системы целевых мер по совершенствованию налогового регулирования и строгого государственного контроля [2-А; 6-А; 7-А; 8-А; 9-А; 14-А; 22-А].

8. Слабости национального законодательства, влияющие на бухгалтерский учет создают определенные препятствия для улучшения процесса формирования информации об основных средствах в финансовой отчетности. Действующие правила бухгалтерского учета, установленные национальными положениями по бухгалтерскому учету, имеют ряд отличий от положений МСФО. Поскольку в практике учета основных средств в Республике Таджикистан при определении амортизируемой стоимости объектов основных средств не учитывается показатель ликвидационной стоимости, суммы амортизации, начисленные в отчетных периодах, могут быть нереалистичными. Несмотря на наличие нормативных документов, переоценка основных средств не получила широкого распространения в практике предприятий Республики Таджикистан. Основной причиной неиспользования переоценки является требование налогового законодательства, связанное с не отражением результата переоценки для целей налогового учета [3-А; 5-А; 10-А; 16-А; 23-А; 25-А].

9. Законодательные и нормативно-правовые акты Республики Таджикистан, касающиеся учета основных средств и отражения информации о них в финансовой отчетности, в основном отвечают требованиям регистрации, сохранности основных средств, предоставления необходимой информации для управления и контроля за эффективностью их использования. Однако процессы учета, оценки и отражения информации об основных средствах в финансовой отчетности имеют важные недостатки, и их можно преодолеть, используя преимущества международного опыта ведения бухгалтерского учета и составления финансовой отчетности. Поэтому, на наш взгляд, нахождение проблем в учете основных средств, а также основные пути их решения способствует повышению качества подготовки финансовой отчетности экономических субъектов и достоверности представленной в ней информации об основных средствах [2-А; 5-А; 6-А; 8-А; 12-А; 20-А; 23-А].

Рекомендации по практическому использованию результатов

1. Большое количество подходов к трактовке сущности основных средств, положений об их классификации и признании в бухгалтерском учете свидетельствует о важности вопроса учета основных средств в системе бухгалтерского учета экономических субъектов. Разработка полного и правильного толкования понятия и изложения сущности основных средств как объекта бухгалтерского учета позволяет сформировать экономически правильную модель учета основных средств.

2. В целях разработки единой методологии оценки основных средств считаем необходимым к первоначальной стоимости основных средств, поступающих на предприятие, в случаях, отличающихся от обычного приобретения с оплатой и самостоятельного строительства добавить затраты, непосредственно связанные с их поступлением (например, стоимость доставки). Поэтому первоначальная стоимость основных средств, формируемая на основании положений МСФО и принятой в названных случаях, должна определяться как справедливая стоимость, равная сумме затрат, непосредственно связанных с их принятием.

3. Возможность пересмотра срока полезного использования основных средств, предусмотренной международным стандартом МСФО (IAS) 16 «Основные средства», приемлема, поскольку развитие техники и технологии в современных условиях приводит к сокращению сроков морального и физического износа основных средств и их учет в момент принятия к учету объектов основных средств затруднителен.

4. Как показывает исследование содержания финансовой отчетности большинства коммерческих предприятий Республики Таджикистан, информация об основных средствах, представленная сегодня в финансовой отчетности, не всегда является полной и достоверной, поскольку положения законодательства Республики Таджикистан, в том числе налоговое законодательство, в ряде случаев не совпадают с положениями МСФО. Поэтому необходимо предпринимать меры по совершенствованию учета и отчетности по основным средствам.

5. В действующем плане счетов специального счета для учета резерва на ремонт основных средств не существует, однако предприятия могут использовать для этой цели счет 22440 «Прочие начисленные резервы» или в своем рабочем плане счетов ввести отдельный счет 22450 «Резерв на ремонт основных средств».

6. В финансовой отчетности не отражается целевое использование начисленных сумм амортизации, и на ее основе невозможно определить и проконтролировать, по каким направлениям мобилизуются суммы амортизации основных средств. Этот недостаток можно устранить в системе управленческого учета. Гарантом успешной работы современных производственных предприятий является правильная организация управленческого учета основных средств и начисление их амортизации, что позволяет предприятиям получать полную, достоверную и своевременную информацию об основных средствах и их амортизации. Использование такой информации при принятии управленческих решений положительно влияет на результаты деятельности предприятия.

7. Следует принять необходимые меры по усилению роли амортизационной политики как элемента учетной политики предприятия и механизма стимулирования инвестиций в модернизацию основных средств. На основе анализа и оценки условий применения методов начисления амортизации можно подтвердить, что сегодня они не могут обеспечить полную модернизацию основных средств в условиях инфляции. Для решения этой проблемы метод ускоренной амортизации является относительно приемлемым подходом, и его использование должно быть разрешено соответствующими законодательными и нормативными документами.

8. Рекомендуется учитывать показатель ликвидационной стоимости при расчете амортизации основных средств. В современных экономических условиях деятельности предприятий, сопутствующих с высоким уровнем инфляции, приемлемым является также проведение оценки основных средств по первоначальной стоимости.

9. При рассмотрении вопросов совершенствования процесса формирования информации об основных средствах в финансовой отчетности необходимо обратить пристальное внимание на состояние учета основных средств предприятия, передаваемых в финансовую аренду. Особое значение должны приобретать вопросы достоверности оценки арендованных (сданных в аренду) основных средств, обязательств, возникающих по договору лизинга, отражения арендных (лизинговых) платежей, а также полное раскрытие такой информации в финансовой отчетности. В Республике Таджикистан необходимо разработать специальный нормативный акт, для непосредственного регулирования учета операций, связанных с лизингом. Вопросы учета лизинговых операций должны стать стержнем рассмотрения и в национальных положениях по бухгалтерскому учету.

СПИСОК НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ СОИСКАТЕЛЯ УЧЕНОЙ СТЕПЕНИ

А. Публикации в изданиях, включенных в Перечень ведущих рецензируемых научных журналов и изданий, рекомендуемых ВАК при Президенте Республики Таджикистан

[1-М]. Каримиён, М.Б. Составление плана счетов бухгалтерского учета на основе МСФО [Текст] / Б.Х. Каримов, М.Б. Каримиён // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. – 2020. – № 7. – С. 76-83

[2-М]. Каримиён, М.Б. Хусусиятҳои воситаҳои асосӣ ва тартиби баҳисобгирии онҳо тибқи стандартҳои байналмилалӣ [Матн] / М.Б. Каримиён // Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. – 2021. - № 3 (37). – С. 108-114

[3-М]. Каримиён, М.Б. Учет затрат на восстановление объектов основных средств в современных условиях [Текст] / М.Б. Каримиён // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. – 2021. - № 6. – С. 150-157

[4-М]. Каримиён, М.Б. Шароити корбурди стандартҳои байналмилалӣ дар баҳисобгирии идоракунии воситаҳои асосӣ [Матн] / М.Б. Каримиён // Идоракунии давлатӣ. – 2022. - № 4/1 (58). – С. 160-170

[5-М]. Каримиён, М.Б. Тартиби баҳодиҳӣ ва азнавбаҳодиҳии воситаҳои асосӣ дар шароити муосир [Матн] / М.Б. Каримиён // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2023. - № 3. – С. 108-115

[6-М]. Каримиён, М.Б. Баҳисобгирии воситаҳои асосӣ: қоидаҳои СБҲМ ва Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / С.Ф. Низомов, М.Б. Каримиён // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2023. - № 5. – С. 14-24

Б. Публикации в других изданиях

[7-М]. Каримиён, М.Б. Вопросы амортизационных отчислений в бухгалтерском и налоговом учете [Текст] / М.Б. Каримиён / Актуальные проблемы теории и практики бухгалтерского учета, анализа и аудита / Материалы VI международной студенческой научно-практической конференции (г. Душанбе, 19-20 мая 2017 года). – Душанбе: РРА ART, 2017. – С. 76-80

[8-М]. Каримиён, М.Б. Хусусиятҳои истеҳлоки воситаҳои асосӣ дар баҳисобгирии муҳосибӣ ва андоз [Матн] / Н.А. Ойев, М.Б. Каримиён / Рушди соҳибқорӣ инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: мушкилот ва роҳҳои ҳалли онҳо / Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ (ш. Душанбе, 1-2 декабри соли 2017). - Душанбе: ИПС, 2017. – С. 276-282

[9-М]. Каримиён, М.Б. Амортизационная политика и бухгалтерский учет [Текст] / М.Б. Каримиён / Актуальные проблемы учета, анализа, аудита и статистики в Республике Таджикистан / Материалы республиканской научно-практической конференции (г. Душанбе, 23 декабря 2017 года). - Душанбе: ТФЭИ, 2017 – С. 62-67

[10-М]. Каримиён, М.Б. Учет ремонта и модернизации основных средств в современных условиях [Текст] / М.Б. Каримиён, Ф.С. Обидов / Проблемы бухгалтерского учета, анализа и аудита на коммерческих предприятиях / Материалы

республиканской научно-практической конференции (г. Душанбе, 30 марта 2019 года). - Душанбе: ИПС, 2019. - С. 3-10

[11-М]. Каримиён, М.Б. Особенности учета ремонта и модернизации основных средств [Текст] / М.Б. Каримиён, Н.А. Ойев / Современные тенденции денежно-кредитных отношений и их влияние на экономическое развитие / Материалы республиканской научно-практической конференции (г. Душанбе, 15 февраля 2020 года). – Душанбе: ИПС, 2020. - С. 195-199

[12-М]. Каримиён, М.Б. Хусусиятҳои баҳисобгирии муҳосибии дороиҳои дарозмуҳлат [Матн] / М.Б. Каримиён, У.С. Асрорзода / Вазъи муосир ва дурнамои рушди баҳисобгирии муҳосибӣ, таҳлил ва аудит дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ (ш. Душанбе, 27 март соли 2021). – Душанбе: ДСХ, 2021 – С. 3-7

[13-М]. Каримиён, М.Б. Хусусиятҳои баҳисобгирии воридшавии воситаҳои асосӣ дар шароити муосир [Матн] / С.Ф. Низомов, М.Б. Каримиён / Вазъи муосир ва дурнамои рушди баҳисобгирии муҳосибӣ, таҳлил ва аудит дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ (ш. Душанбе, 27 март соли 2021). – Душанбе: ДСХ, 2021. – С. 21-26

[14-М]. Хусусиятҳои эътирофкунӣ ва баҳодихии воситаҳои асосӣ [Матн] / М.Б. Каримиён / Вазъи муосир ва дурнамои рушди баҳисобгирии муҳосибӣ, таҳлил ва аудит дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ (ш. Душанбе, 27 март соли 2021). – Душанбе: ДСХ, 2021. – С. 69-75

[15-М]. Каримиён, М.Б. Дигаргуниҳо дар баҳисобгирии воситаҳои асосӣ мутобиқи кодекси андози нави Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / М.Б. Каримиён / Рушди баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит дар шароити рақамикунони иқтисодиёт / Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ (ш. Душанбе, 26 март соли 2022). – Душанбе: ДБССТ, 2022. – С. 51-55

[16-М]. Каримиён, М.Б. Тартиби гузаронидани аудити дохилии воситаҳои асосӣ [Матн] / Б.Ҳ. Каримов, М.Б. Каримиён / Рушди баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит дар шароити рақамикунони иқтисодиёт / Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ (ш. Душанбе, 26 март соли 2022). – Душанбе: ДБССТ, 2022 – С. 63-72

[17-М]. Каримиён, М.Б. Хусусиятҳои баҳисобгирии муҳосибии лизинг (ичораи моливӣ) [Матн] / Иқтисодиёт, молия, ҳисобгирӣ, таҳлил ва аудит: афзалиятҳои рушди стратегӣ дар шароити иқтисодиёти рақамӣ / Маводи конфронси илмӣ-амалии байналмилалӣ (ш. Душанбе, 21 майи соли 2022). - Душанбе: ДМТ, 2022 – С. 147-152

[18-М]. Каримиён, М.Б. Аудити дохилии баҳисобгирии воситаҳои асосии корхонаҳои тичоратӣ [Матн] / М.Б. Каримиён / Рушди баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит дар шароити гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ ва саноаткунони босуръати кишвар / Маводи конфронси илмӣ-амалии байналмилалӣ (н. Рашт, 28 майи соли 2022). - Рашт: ДОТ дар ноҳияи Рашт. - С.19-24

[19-М]. Каримиён, М.Б. Баҳисобгирии истехлоки дороиҳои ғайримоддӣ мутобиқи стандартҳои байналмилалӣ [Матн] / М.Б. Каримиён, Ф. Раҳимов / Такмили муносибатҳои молиявӣ-қарзӣ ҳамчун заминаи амалисозии ҳадафи чоруми миллӣ – саноаткунони босуръати мамлакат / Маводи конфронси илмӣ-амалии байналмилалӣ (ш. Душанбе, 28 майи соли 2022).- Душанбе: ДБССТ, 2022 – С. 120-122

[20-М]. Каримиён, М.Б. Баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар муассисаҳои бучавӣ [Матн] / М.Б. Каримиён / Танзими давлатии зиддибухронии баҳши воқеии иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити саноаткунонии босуръати кишвар / Маводи конфронси илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ (ш. Душанбе, 26 сентябри 2022). - Душанбе: ДБССТ, 2022. – С. 119-121

[21-М]. Каримиён, М.Б. Вазифаҳои асосии дороиҳои дарозмуҳлат [Матн] / М.Б. Каримиён / Нақш ва мақоми менеҷменти инноватсионӣ дар таҳким ва рушди саноаткунонии мамлакат / Маводи конфронси илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ (ш. Душанбе, 28 октябри 2022). - Душанбе: ДБССТ, 2022 – С. 214-217

[22-М]. Каримиён, М.Б. Ҷанбаҳои идоракунии баҳисобгирии воситаҳои асосӣ [Матн] / М.Б. Каримиён / Самтҳои стратегии рушди соҳибқорӣ инноватсионӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ / Маводи конфронси байналмилалӣ илмӣ-амалӣ (ш. Душанбе, 25 ноябри соли 2022). - Душанбе: ДБССТ, 2022. – С. 337-342

[23-М]. Каримиён М.Б. Баҳисобгирии истехлоки дороиҳои ғайримоддӣ дар шароити қорбурди стандартҳои байналмилалӣ [Матн] / Нақши Тоҷикистон дар ҳалли масоили муосири экологӣ бо ҳадафи рушди устувор ва таъмини амнияти экологӣ / Маводи конфронси илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ (ш. Душанбе, 17 декабри 2022). - Душанбе: ДБССТ, 2022 – С. 24-28

[24-М]. Каримиён, М.Б. Вопросы оценки основных средств в современных условиях [Текст] / М.Б. Каримиён / Актуальные вопросы бухгалтерского учета, анализа и аудита в современных условиях / Материалы республиканской научно-практической конференции (г. Душанбе, 28 марта 2023 года). – Душанбе: МУТПТ. – С. 93-96

[25-М]. Каримиён, М.Б. Особенности бухгалтерского и налогового учета основных средств [Текст] / М.Б. Каримиён / Вопросы управления и экономики: современное состояние актуальных проблем / Сборник статей по материалам LXVII международной научно-практической конференции. - № 1 (60). М.: Изд. «Интернаука», 2023. – С. 6-13

[26-М]. Каримиён, М.Б. Проблемы оценки основных средств в учетной системе Республики Таджикистан [Текст] / М.Б. Каримиён / ЭКОНОМИКА, БИЗНЕС, ИННОВАЦИИ / Сборник статей XXII международной научно-практической конференции. – Пенза: МЦНС «Наука и просвещение», 2023 - С. 61-65

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Каримиён Мадинаи Баҳодур дар мавзуи «Рушди методикаи баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар шароити корбурди стандартҳои байналмилалӣ»

Калимаҳои калидӣ: воситаҳои асосӣ, стандартҳои байналмилалӣ ҳисоботи молиявӣ, объекти баҳисобгирии муҳосибӣ, истехлок, арзиши воситаҳои асосӣ, барқарорсозии воситаҳои асосӣ, хароҷоти таъмир, тарҳҳои истехлок, баҳисобгирии идоракунии воситаҳои асосӣ, сиёсати истехлок, арзиши барҳамдиҳӣ, арзиши истехлокшаванда.

Мақсади асосии рисолаи илмӣ. Мақсади таҳқиқот коркарди ҷанбаҳои назариявӣ методӣ ва тавсияҳои амалӣ оид ба ташкили баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар шароити корбурди стандартҳои байналмилалӣ мебошад.

Усулҳои таҳқиқот. Ҳангоми иҷрои диссертатсия усулҳои илмии мантиқӣ, таҳлилӣ, иқтисодӣ-оморӣ, иқтисодӣ-риёзӣ, графикӣ, коршиносӣ, истисно, муқоиса истифода шудаанд.

Натиҷаҳои бадастомада ва навгониҳои илмии таҳқиқот ин ҷиҳатҳоро дар бар мегиранд: таҳқиқи ҷанбаҳои назариявӣ ва методологии дарки моҳияти иқтисодии воситаҳои асосӣ ҳамчун объекти баҳисобгирии муҳосибӣ; муайян кардани мақоми воситаҳои асосӣ дар баҳисобгирии муҳосибӣ ва муҳимии масъалаи баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар низоми баҳисобгирии муҳосибии субъектҳои иқтисодӣ; таҳқиқи масъалаҳои рушди усулҳои баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар шароити татбиқи СБҲМ; муайян кардани хусусиятҳои баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ дар алоқамандӣ бо рушди методикаи баҳисобгирии онҳо дар шароити татбиқи СБҲМ; ошкор ва арзёбӣ кардани мушкилоти робитаи байниҳамдигарии баҳисобгирии муҳосибии молиявӣ ва баҳисобгирии андоз; тасдиқи аҳамияти баҳисобгирии молиявӣ ҳамчун пойгоҳи иттилоотии идоракунии воситаҳои асосӣ, воситаи таъмини истифодабарандагон бо иттилоот; таҳқиқи мушкилоти баҳисобгирии таъмини молиявии барқарорсозӣ ва навкунии воситаҳои асосӣ; таҳқиқи вазъи ташкил ва пешбурди баҳисобгирии идоракунии воситаҳои асосӣ дар корхонаҳои тичоратӣ, таҳлил ва арзёбии ҷанбаҳои идоракунии баҳисобгирии воситаҳои асосӣ дар шароити татбиқи стандартҳои байналмилалӣ; муайян кардани роҳҳои такмили методикаи баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ дар асоси такмили сиёсати истехлок ва мутобиксозии он ба шароити корбурди СБҲМ; муайян кардани нақши тарҳҳои истехлок дар маблағгузорию рушди иқтисодии техникӣ субъектҳои иқтисодӣ; муайян кардани мушкилоти асосӣ дар баҳисобгирии арзиши аввалии воситаҳои асосӣ ва корбурди мафҳуми арзиши барҳамдиҳӣ дар амалияи миллии баҳисобгирии воситаҳои асосӣ, нишон додани роҳҳои ҳалли онҳо.

Тавсияҳо оид ба истифодаи натиҷаҳо. Муқаррароти назариявии дар диссертатсия таҳияшуда метавонанд ҳамчун саҳми муҳим дар рушди баҳисобгирии муҳосибии воситаҳои асосӣ дар шароити СБҲМ муаррифӣ шаванд. Натиҷаҳои назариявии диссертатсия имконияти иҷрои таҳқиқотро дар самти ташаккул ва рушди баҳисобгирии воситаҳои асосӣ ҳамчун бахши муҳими низоми баҳисобгирии муҳосибии субъектҳои иқтисодӣ фароҳам меоранд.

Соҳаи истифодаи натиҷаҳо. Муқаррарот ва тавсияҳои аз натиҷаи таҳқиқот пешниҳодгардида метавонанд аз ҷониби Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва маъмурияти корхонаҳои тичоратӣ барои татбиқ дар низоми баҳисобгирии муҳосибии субъектҳои иқтисодӣ истифода шаванд. Муқаррароти назариявӣ ва тавсияҳои амалии таҳқиқот метавонанд дар раванди таълимии зинаи бакалаврият бо самти ихтисоси «Баҳисобгирии бухгалтерӣ, таҳлил ва аудит» истифода шаванд.

АННОТАЦИЯ

к диссертации Каримиён Мадинаи Баходур на тему «Развитие методики учета основных средств в условиях применения международных стандартов»

Ключевые слова: основные средства, международные стандарты финансовой отчетности, объект бухгалтерского учета, амортизация, стоимость основных средств, восстановление основных средств, затраты на ремонт, амортизационные отчисления, управленческий учет основных средств, амортизационная политика, ликвидационная стоимость, амортизируемая стоимость.

Основная цель научной диссертации. Цель исследования – разработать теоретико-методические аспекты и практические рекомендации по организации учета основных средств в условиях применения международных стандартов.

Методы исследования. В процессе исследования использовались логические, аналитические, экономико-статистические, экономико-математические, графические, экспертные методы, а также научные методы исключения, сравнения.

Полученные результаты и научные новизны исследования включают следующие аспекты: Исследование теоретических и методологических аспектов понимания экономической природы основных средств как объекта бухгалтерского учета; определение статуса основных средств в бухгалтерском учете и значение вопроса учета основных средств в системе бухгалтерского учета экономических субъектов; исследование вопросов развития методов оценки основных средств в условиях применения МСФО; определение особенностей бухгалтерского учета основных средств в связи с развитием методики их учета в условиях внедрения МСФО; выявление и оценка проблем взаимосвязи финансового учета и налогового учета; подтверждение значения финансового учета как информационной базы управления основными средствами, как средство обеспечения пользователей информацией; исследование проблем бухгалтерского учета финансового обеспечения восстановления и модернизации основных средств; исследование состояния организации и ведения управленческого учета основных средств на коммерческих предприятиях, анализ и оценка управленческих аспектов бухгалтерского учета основных средств в контексте внедрения международных стандартов; определение путей совершенствования методики бухгалтерского учета основных средств на основе совершенствования амортизационной политики и ее адаптации к условиям применения МСФО; определение роли амортизационных отчислений в финансировании развития технического потенциала экономических субъектов; выявление основных проблем в оценке первоначальной стоимости основных средств и использования понятия ликвидационной стоимости в отечественной практике учета основных средств, показать пути их решения.

Рекомендации по использованию результатов. Теоретические положения, разработанные в диссертации, можно представить как важный вклад в развитие бухгалтерского учета основных средств в контексте МСФО. Теоретические результаты диссертации создают возможность провести исследования в направлении формирования и развития бухгалтерского учета основных средств как важной части системы бухгалтерского учета экономических субъектов.

Области использования результатов. Положения и рекомендации, предложенные по результатам исследования, могут быть использованы Министерством финансов Республики Таджикистан и администрацией коммерческих предприятий для внедрения в систему бухгалтерского учета экономических субъектов. Теоретические положения и практические рекомендации исследования могут быть использованы в учебном процессе степени бакалавриата по специализации «Бухгалтерский учет, анализ и аудит».

ANNOTATION

to the dissertation of Karimiyon Madinai Bakhodur on the topic «Development of methods of accounting for fixed assets in the context of the application of international standards»

Key words: fixed assets, international financial reporting standards, accounting object, depreciation, cost of fixed assets, restoration of fixed assets, repair costs, depreciation, management accounting of fixed assets, depreciation policy, liquidation value, depreciable cost.

The main purpose of the scientific dissertation. The purpose of the study is to develop theoretical and methodological aspects and practical recommendations for organizing the accounting of fixed assets in the context of the application of international standards.

Research methods. During the research process, logical, analytical, economic-statistical, economic-mathematical, graphical, expert methods, as well as scientific methods of exclusion and comparison were used.

The results obtained and scientific novelties of the research include the following aspects: Research of theoretical and methodological aspects of understanding the economic nature of fixed assets as an object of accounting; determination of the status of fixed assets in accounting and the importance of the issue of accounting for fixed assets in the accounting system of economic entities; research into the development of methods for assessing fixed assets in the context of applying IFRS; determination of the features of accounting of fixed assets in connection with the development of the methodology for their accounting in the context of the implementation of IFRS; identification and assessment of problems of the relationship between financial accounting and tax accounting; confirmation of the importance of financial accounting as an information base for the management of fixed assets, as a means of providing users with information; study of accounting problems of financial support for the restoration and renewal of fixed assets; study of the state of organization and management accounting of fixed assets in commercial enterprises, analysis and assessment of managerial aspects of accounting of fixed assets in the context of the implementation of international standards; identifying ways to improve the accounting methodology for fixed assets based on improving the depreciation policy and its adaptation to the conditions of application of IFRS; determining the role of depreciation charges in financing the development of the technical potential of economic entities; identifying the main problems in assessing the initial cost of fixed assets and the use of the concept of liquidation value in the domestic practice of accounting for fixed assets, showing ways to solve them.

Recommendations for using the results. The theoretical propositions developed in the thesis can be presented as an important contribution to the development of asset accounting in the context of IFRS. The theoretical results of the dissertation create the opportunity to conduct research in the direction of the formation and development of accounting of fixed assets as an important part of the accounting system of economic entities.

Areas of use of the results. The provisions and recommendations proposed based on the results of the study can be used by the Ministry of Finance of the Republic of Tajikistan and the administration of commercial enterprises for implementation in the accounting system of economic entities. The theoretical provisions and practical recommendations of the study can be used in the educational process of a bachelor's degree in the specialization «Accounting, Analysis and Audit».